

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Italianistika

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Gabriela Šorsáková

Italská přirovnání v konstrukci ADJ come ... a jejich české protějšky

v paralelním korpusu InterCorp

Italian similes in the construction ADJ come ... and their Czech counterparts in
the parallel corpus InterCorp

Prohlašuji, že jsem závěrečnou bakalářskou práci zpracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 12. prosince 2023

.....

Poděkování:

Ráda bych upřímně poděkovala svému vedoucímu práce doc. Mgr. Pavlu Štichauerovi, Ph.D., za jeho odborné vedení bakalářské práce, přístup, ochotu poskytnout užitečné informace a rady, které mi v průběhu velmi pomohly.

Abstrakt

Název: Italská přirovnání v konstrukci ADJ come ... a jejich české protějšky v paralelním korpusu InterCorp.

Cíle: Nastínit možnost překladu italských přirovnání konkrétního typu do češtiny, hodnotit překladové možnosti z hlediska ekvivalence a konstrukce, s důrazem na případně změny v konstrukci v porovnání se zadanou konstrukcí „ADJ-come-N“ a zjistit míru výskytů italských přirovnání v korpusu SYN.

Metody: Provést teoretickou analýzu struktury přirovnání „ADJ-come-N“ a vymezení pojmů frazeologie a idiomatika, využití korpusu *itWaC* pro získání vzorků přirovnání a následné vybrání příkladů pro podrobnější zkoumání. V neposlední řadě navrhnouti a výběr překladů ve *Slovníku frazeologie a idiomatiky (svazek Přirovnání)* zároveň s využitím paralelního korpusu *InterCorp* (verze 16), a pro definici italských přirovnání užití italských slovníků *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* a *Grande dizionario italiano*.

Výsledky: Teoretické vymezení přirovnání a jeho struktury včetně definice frazeologie a idiomatiky, zjištění vzorků přirovnání pro praktickou analýzu a navržení překladů založených na výsledcích analýzy s využitím relevantních zdrojů.

Závěr: Zhodnotit možnost překladu italských přirovnání do češtiny s ohledem na ekvivalenci a konstrukci, prezentovat výsledky analýzy a dopady překladových možností na strukturu cílového jazyka. Posledním je diskuse o výskytech italských přirovnání v korpusu *SYN* a jejich relevanci v kontextu zkoumané problematiky.

Klíčová slova: přirovnání, frazeologie a idiomatika, italský jazyk, český jazyk, korpus, překlad

Abstract

Title: Italian similes in the construction ADJ come ... and their Czech counterparts in the parallel corpus InterCorp.

Objectives: Outline the possibility of translating specific types of Italian similes into Czech, evaluate translation options in terms of equivalence and construction, with an emphasis on potential changes in construction compared to the given „ADJ-come-N“ structure, and determine the occurrence rates of Italian similes in the SYN corpus.

Methods: Conduct a theoretical analysis of the „ADJ-come-N“ simile structure and define the concepts of phraseology and idiomaticity. Utilize the itWaC corpus to obtain samples of comparisons and subsequently select examples for detailed examination. Lastly, propose and select translations in the *Dictionary of Phraseology and Idiomatics (Volume Similes)*, simultaneously using the *InterCorp* (version 16). For defining Italian similes, employ Italian dictionaries such as *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* and *Grande dizionario italiano*.

Results: Theoretical delineation of similes and their structure, including the definition of phraseology and idiomaticity. Identification of simile samples for practical analysis and proposal of translations based on the analysis results using relevant sources.

Conclusion: Evaluate the possibility of translating Italian similes into Czech with regard to equivalence and construction, present the results of the analysis, and discuss the impacts of translation options on the structure of the target language. Finally, discuss the occurrences of Italian similes in the SYN corpus and their relevance in the context of the investigated issue

Keywords: similes, phraseology and idiomaticity, Italian language, Czech language, corpus, translation

OBSAH

1 ÚVOD	8
1. 1 VYMEZENÍ CÍLE PRÁCE.....	8
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	9
2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
3 IDIOMATIKA A FRAZELOGIE JAKO JAZYKOVÁ DISCIPLÍNA	11
3. 1 ČESKÉ KOŘENY/VZNIK/HISTORIE.....	12
3. 2 ITALSKÉ KOŘENY/VZNIK/HISTORIE.....	13
3.3 FRAZÉM A IDIOM.....	14
3.4 DĚLENÍ FRAZÉMŮ.....	15
3.5 KOLOKACE.....	17
3.6 FRAZÉMY A PŘIROVNÁNÍ.....	19
4 PŘIROVNÁNÍ	20
4.1 DEFINICE PŘIROVNÁNÍ.....	20
4.2 IDIOMATIČNOST A PŘIROVNÁNÍ V ITALŠTINĚ.....	22
4.3 DĚLENÍ PŘIROVNÁNÍ.....	23
4.3.1 <i>Přirovnání ustálená a neustálená</i>	24
4.4 SYNTAKTICKÁ STAVBA PŘIROVNÁNÍ.....	24
5 EMPIRICKÁ ČÁST	27
5.1 STRUKTURA ADJ-COME-N.....	27
5.1.1 <i>Varianty</i>	27
5.2 METODOLOGICKÝ POSTUP.....	28
5.2.1 <i>Nástroje</i>	28
5.2.2 <i>Metodika práce</i>	29
5.3 PŘEKLADOVÁ ČÁST.....	31
6 ZÁVĚR	46
7 RESUMÉ	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	49

1 ÚVOD

1. 1 Vymezení cíle práce

Tato bakalářská práce se zaměřuje na italská přirovnání typu ADJ-COME-N, v nichž se objevuje adjektivum, komparátor *jako* a substantivum v roli komparáta. Analýza těchto přirovnání bude založena na porovnání dvou jazyků: italský jazyk – český jazyk. Mezi klíčové teoretické zdroje, o něž se budu opírat a na které budu navazovat, patří samozřejmě práce Františka Čermáka¹. Pro získání příkladů a jejich zdroj mi poslouží jazykové korpusy *InterCorp*, *ItWaC* a taktéž korpus *SYN*. Dále pak specializovaný italský slovník *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*² a v případě, že p. v prvním slovníku nebylo zmíněno, byl využit další slovník *Grande dizionario italiano*³.

Nejprve se zaměříme na první, teoretickou část, kde se ve druhé kapitole budeme zabývat charakteristikou jednotlivých pojmů z širšího hlediska – všechny uvedené pojmy budou detailněji prozkoumány v průběhu následujících kapitol této bakalářské práce. Klíčovými pro tuto práci jsou i pojmy idiomaticita a frazeologie, na které se hlouběji zaměříme v kapitole třetí. Je důležité vysvětlit vztahy těchto pojmů a jejich vliv vůči dalším jazykovým oborům. Popíšeme a rozdělíme idiom a frazém, a to včetně zkoumání jejich překladových možností. Následně přejdeme k vývoji a vzniku přirovnání jako takového v češtině a v italštině. Poté, v kapitole čtvrté, se následně více a podrobněji zaměříme na přirovnání samotné. Začneme s jeho charakteristikou, abychom si dále mohli přirovnání podrobněji rozdělit, objasníme jeho kategorie a v neposlední řadě jeho syntaktickou stavbu.

Ve třetí, praktické a nejrozsáhlejší části, se zaměříme na celkem dvacet vybraných italských adjektiv a budeme zkoumat jejich různé překladové varianty pro češtinu. Zaměříme se přitom na míru odpovídající charakter mezi původním a cílovým jazykem, tedy budeme sledovat, jak dobře jsou zachovány zadané struktury ve výsledných překladech. Navržené překlady, v případě, že jich pro dané srovnání existuje více, prozkoumáme v rámci analýzy v korpusu, abychom získali náhled na to, jak často se daný výraz v praxi používá.

¹ Citace nebo parafráze jsou vždy uvedeny rokem publikace a číslem stránky.

² <https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/>

³ https://www.grandidizionari.it/dizionario_italiano.aspx

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ADJ	adjektivum
ADV	adverbium
FO	frazeologický obrat
IF	idiomatika a frazeologie
j.	jak, jako
K	komparátor
Kd	komparandum
Kt	komparát
např.	například
p.	přirovnání
R	relátor
S	substantivum
SČFI	Slovník české frazeologie a idiomatiky
Tk	tertium comparationis
V	verbum
°	symbol označující slovo gramaticky obměnitelné nebo lexikálně zaměnitelné
()	vypustitelná syntagmatická varianta

2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V této kapitole se budeme věnovat základním pojmům, které je nutné v souvislosti s přirovnáními předem dobře definovat. V oblasti frazeologie se setkáváme s několika klíčovými termíny, které nám pomáhají lépe porozumět struktuře a významu jazyka. Jako prvním termínem je **Idiom**. Tento termín nám více přibližuje Olga Martincová (1998, str. 47) a v tradičním pojetí označuje ustálené spojení slov specifické a osobité pro určitý jazyk, obvykle obtížně přeložitelné. Ve frazeologii se tento jev nazývá *frazém*, jehož význam není odvozen z významu jeho složek – komponentů. V alternativním pojetí může být idiom chápán jako frazém s ohledem na sémantiku.

Idiomatika, jako odvětví jazykovědy, se věnuje studiu idiomatických výrazů, které tvoří ustálená spojení slov s osobitým významem. V širším smyslu zahrnuje celý soubor těchto ustálených spojení v daném jazyce.

Dalším klíčovým pojmem je **přirovnání**⁴, což je jazykový prostředek sloužící k porovnání dvou prvků a zdůraznění jejich podobnosti nebo rozdílu. Toto porovnání je vyjádřeno slovy a frazémy naznačujícími, že jeden prvek je podobný nebo je vnímán jako druhý.

Frazém, na druhou stranu, představuje ustálené slovní spojení, které se vyznačuje expresivností a obrazností. Tento jev je také základní jednotkou frazeologie, která tvoří kombinaci dvou či více prvků (morfémů, slov, popř. kolokací), z nichž alespoň jeden je členem extrémně omezeného a uzavřeného paradigmatu (třídy), je frazémem, resp. idiomem (Čermák, 2011, str. 211).

Morfém, další termín v jazykovědě, je zobecněná, nelineární a nejmenší vydělitelná část slova – minimální jazykový znak, která nese věcný nebo mluvnický význam. Morfémy mohou být kořenné, tvarotvorné nebo derivační. Morfémy jsou součástí morfologie, jež studuje jejich povahu a chování.

Nakonec máme **syntaktickou konstrukci**, což je útvar, buď ve formě věty nebo její části, složený aspoň ze dvou syntakticky samostatných jednotek, sjednocený v celek díky jejich gramatickým vlastnostem a mající jako celek jistou funkci; členy konstrukce jsou spojeny syntaktickými vztahy (Martincová, 1998, str. 108).

⁴ Dále bude termín *přirovnání* vyznačen zkratkou p., a to ve všech formách skloňování

3 IDIOMATIKA A FRAZEOLOGIE JAKO JAZYKOVÁ DISCIPLÍNA

Idiomatika a frazeologie⁵ (dále jen IF) jsou dvě lingvistické disciplíny, které se zabývají popisem frazémů a idiomů všech úrovní. Vznik jednotek IF je dán neustálým vývojem jazyka, zvláště v jeho schopnostech kombinačních, ve kterých je třeba hledat i hlavní a nejbohatší zdroj pojmenování vůbec (Filipec-Čermák, 1985, str. 167). Historický pohled na IF nám zprostředkovává nejen historii jazykovou (etymologii IF) a dějiny společenské, ať již domácí nebo světové, ale i dějiny literární, technické apod., srov. *dopadli jak sedláci u Chlumce, ...* (tamt., str. 168).

Obě disciplíny jsou velice důležité pro studium jazyka a pro jeho praktické použití – v praxi jsou nápomocni těm, kteří se jazyk učí a pracují s ním, jelikož poté můžeme lépe porozumět a využívat idiomy a frazémy v různých situacích.

V této práci se věnujeme přirovnání, které je součástí právě této samostatné lingvistické disciplíny.

Jak již tedy ze samotného názvu napovídá, idiomatika se zaměřuje na studium idiomů. Idiom je ustálené slovní spojení nebo výraz a je třeba je chápat jako celek a jsou často využívány v mluvené, a i psané podobě. Jak zmiňuje Čermák (2016, str. 201), vznik a existenci idiomů je třeba spatřovat především v jazykové ekonomii, jelikož idiomy jsou v zásadě vždy kratší a víc k věci tam, kde jde o jazykové pojmenování. Dále Čermák zdůrazňuje, že každý jazyk, i když ještě nemá psanou podobu, užívá v širokém smyslu nějaké idiomy.

Frazeologie se naopak zaměřuje na studium frází, tzv. frazeologické obraty⁶, což narozdíl od idiomatiky je trochu jiné. Fráze jsou ustálené slovní výrazy složené z několika slov, které mají daný výraz a nelze je přeložit doslovně. Frazeologie se zaměřuje na výzkum a klasifikaci frází, porozumění jejich významu a použití v kontextu. Složený pojem frazeologie a idiomatika upřednostňuje Čermák, přičemž termínem frazeologie chápe formální hlediska studovaného materiálu a pojmem idiomatika hlediska sémantická (1997, str. 260). V FO se slova váží sémanticky na sebe a vznikají za určitých situací a rozlišují se dále také tři základní typy FO:

⁵ Dále bude termín *frazeologie a idiomatika* vyznačen zkratkou IF, a to ve všech formách skloňování.

⁶ Dále bude termín *frazeologický obrat* vyznačen zkratkou FO, a to ve všech formách skloňování.

obraty intenzifikační⁷, verbalizační a konkretizační (Bečka, 1992, str. 79). Nás zde spíše zajímá typ konkretizační, vzhledem k výskytu *konkretizačního p.*, na které se více zaměřím dále v odstavci 4. 3 “Dělení přirovnání” na str. 23.

3. 1 České kořeny/vznik/historie

Termíny IF prošly vývojem nejen z hlediska své podoby a obsahu, ale také co se týče rozšíření významu. Tato proměnlivost odráží rozvoj a změny v oblasti studia ustálených frází a idiomů. V minulosti se u nás, stejně jako jinde, užívaly napřed jako termíny deskriptivní, pro datové soupisy různého druhu a různé praktické příručky, často i tematicky zaměřené, a až mnohem později, v důsledku potřeby dosavadní deskripce podrobit jisté reflexi a postavit ji na jasnější základ, i jako názvy pro příslušnou teoretickou disciplínu (2007, str. 484). Počátky lze spatřit u Čelakovského a jeho *Mudrosloví* (1852), kde řešil otázku ohledně přísloví a pořekadel. Avšak Čelakovský zahrnul pod pojmem „pořekadlo“ příliš mnoho prvků, a proto jeho klasifikace již dnes neodpovídá – ze všech těch prvků (celkově 7), které nesou společný název „pořekadla“, jistě nejzajímavější jsou slovní spojení, pro která se pozvolna ustaluje název „rčení“ a která mají jednak podobu nejpůvodnější, tj. podobu p.: *zelený jako sedma* (Zaorálek, 1947, str. 6).

Hlavní rozvoj v popisu frazeologie přináší až 20. století. Roku 1947 vydává konečně známý překladatel Jaroslav Zaorálek knihu *Lidová rčení* v podobě vlastně tří slovníků. Významný je do díla zařazený i samostatný *Slovník přirovnání* (tamtéž).

Až teprve v osmdesátých letech, jak zmiňuje Čermák, byl zahájen systematický sběr současného materiálu pro relativně kompletní dokumentaci české frazeologie, zahrnující i přísloví, který začíná být publikován jako *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (SČFI, o pojetí srov. úvody tam a mj. F. Čermák – J. Hronek /1982/). Dosud vyšlé svazky zahrnují *Přirovnání* (1983), *Výrazy neslovesné* (1988) a *Výrazy slovesné* (1994) a poslední svazek *Výrazy větné* (tamtéž). Pro porovnání např. v jednom z nejvýznamnějších literárních děl Zaorálek v *Lidových rčeních* (1947) už pokrývá cca 14 tisíc frazémů a asi 6 tisíc p. – nalezneme zde však i ta p., která se již dnes s ohledem na vývoj jazyka a přibývajících archaismů, nepoužívají⁸ a nenalezneme je ani ve svazku *Přirovnání* (2009) od Čermáka.

⁷ Intenzifikační p. – *Mám hlad j. vlk., Je tma j. v pytli., Je ticho j. v kostele. aj.* (Bečka, 1992, str. 79)

⁸ Srov. *anciáš – řve jak anciáš* (hlasitě) (1947, str. 423), *zákamtí – byli tam jako v zákamtí* (v bezpečí) (tam., str. 556)

Každé jednotlivé historické období mělo (a stále má) značný vliv na utváření jazyka a jeho stylistických prostředků. Dříve se např. mohlo využít p. typu *chytrý jako liška*⁹ (= být vychytralý ve svůj vlastní prospěch, být velmi zkušený a umět druhého šikovně obelstít) avšak v současné době se nejvíce využívá p. typu být *chytrý jako rádio* (= všemu rozumět, na vše mít jasný názor a postoj) – před dvěma sty lety nebylo možné toto p. využít, vzhledem k neexistenci slova “rádio”. Souhrn stylistických zvyklostí, příznačných pro určitou dobu, nazýváme dobovým typem slohu (Bečka, 1992, str. 37).

Dnes je p. stále důležitým literárním výrazovým prostředkem a v moderní literatuře se využívá k vytváření originálních a neobvyklých obrazů, které mají často nečekané a překvapivé spojení, má funkci emotivní (vzbuzuje emoce).

3. 2 Italské kořeny/vznik/historie

V případě italštiny je to však jiné než u češtiny. Italská terminologie, která rozlišuje pojmy frazémů a idiomů, není tak přesně stanovena jako v češtině. Tímto se taktéž zabýval i italský student ve své diplomové práci zkoumající česko-italskou animální frazeologii pod vedením profesora Františka Čermáka. Vysvětluje, že v italštině jsou jasné některé pojmy, jako například přísloví, citát nebo pranostika. To znamená pro veškerou oblast týkající se větných frazémů; však zůstávají vágní hranice mezi nevětnými frazémy (přirovnání, výrazy slovesné a výrazy neslovesné). Dále zmiňuje, že s českým termínem „přirovnání“ se v italštině setkáme s překlady jako např. „paragone“ nebo „metafora“, které se objevují v knize autorky Giovanny Stefancich „*Trace di animali nell'italiano tra lingua e cultura*“ (Baldessari, 2006, str. 9).

Setkáme se zde ale i s termínem *modo di dire*, který pod sebe zahrnuje různé formy vyjádření, včetně frazémů větných i nevětných. Toto označení reflektuje různorodost, jakou lze pozorovat v oblasti frazeologie v italštině. Teoreticky to naznačuje, že italská frazeologie není striktně oddělena a může zahrnovat různé formy idiomů a frazémů. U samotného p. v italštině dojdeme ke zjištění, a to takovému, že studované zdroje k italským p. naznačují, že termín přirovnání není přesně definován, což může ukazovat na potenciální absenci konzistentní teorie nebo systematické analýzy v oblasti italských p. – je tomu tak proto, že některé výrazy byly považovány za anomálie a výjimky. Z tohoto důvodu byly určité jevy a výrazy sdruženy pod společný termín (binomiály, kolokace, přísloví, ...), neboť jejich význam nelze jednoznačně

⁹ V italštině najdeme téže p.: *furbo come una volpe = essere una persona molto astuta o che si avvale con abilità di mezzi spesso subdoli e a volte illeciti*

odvodit od významu jednotlivých složek výrazu, na rozdíl od doslovné interpretace (Casadei, 1995, stránky 335-336). Toto shrnuje i ve svém díle lingvistka Federica Casadei (1996), která se zde věnuje hlavně tématu idiomatičnosti: *espressione idiomatica*.

P. se v minulém století stává více sofistikovaným a rafinovaným literárním prostředkem – vytvářely se nápadité a originální obrazy a vyjadřovaly se různé složité emoce a myšlenky. To můžeme např. pozorovat i v básni od Giuseppe Ungarettiho *C'era una volta* z roku 1916 ve sbírce *L'Allegria*:

Bosco Cappuccio
ha un declivio
di velluto verde
come una dolce
poltrona

Appisolarmi là
Solo
in un caffè remoto
con una luce fievole
come questa
di questa luna

Navzdory této terminologické nejistotě se p. stává v moderní italské literatuře stále výraznějším prvkem. Ukázky, jako nap. *c'era una femmina che sghignazzava come una strega*” (La casa sul mare celeste, T. J. Klune, str. 15); „*si tende come il manto delle stagioni*” (Il passaggio, Sibilla Aleramo, str. 83) ilustrují, jak p. zůstává důležitým prostředkem vyjádření v literárním kontextu.

3. 3 Frazém a idiom

Idiom a frazém je jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. více spojení), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (resp. několika málo) (Čermák, 2007, str. 31). V zásadě platí, že analyzujeme-li kombinatorický útvar formálně, z hlediska formálních rysů, mluvíme o frazému, zatímco analýza sémantická, z hlediska relevantních sémantických rysů, opravňuje

užití názvu idiom (Čermák, 2011, str. 33). Frazému a idiomu, který je základní jednotkou IF jazyka, se lidově a nespécificky občas dosud říká rčení (popř. úsloví, obrat apod.) na rovině nevětných kombinací slovních, na rovině větné pak především přísloví či pořekadlo, popř. pranostika. Zvláště stojí přirovnání (můžou být povahy kolokační i větné) a binomiály¹⁰, ... (Čermák, 2007, str. 33).

Frazém je tedy ustálené slovní spojení/výraz, který má určitý význam, jenž nelze vyvodit z jednotlivých slov, které ho tvoří. Idiom je taktéž ustálené slovní spojení/výraz, který má význam odlišný od doslovného významu slov, které ho tvoří a je určitý pro daný jazyk nebo kulturu.

K samotné definici idiomu a frazému se hlouběji věnuje Čermák právě v článku Frazologie a idiomatika: Jejich podstata a proměnlivost názorů na ně, že idiom a frazém zřejmě nelze vymezit jedinou (anomální) vlastností, ať už po stránce formální, sémantické či kolokační (Čermák, 2016, str. 213). Avšak jejich definici zobecnil a upravil do její konečné podoby: Frazém a idiom je takové nemodelové a ustálené syntagma prvků, z nichž (alespoň) jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu (formálně a většinou i sémanticky) (tamtéž).

3. 4 Dělení frazémů

Frazémy se dělí hned do několika kategorií na základě jejich významu nebo struktury, které jsou uvnitř dále členěné, a to na:

1. Frazém lexikální (kombinace morfémů v rámci jednoslovného lexému, s funkcí lexému), srov. *kazisvět, malomyslný, jakžtakž*, it. *spaccatutto, cuorleggero*
2. Kolokační (kombinace tvarů lexémů s funkcí nevětnou), srov. *mít něčeho po krk, neslaný nemastný, na úkor něčeho*, it. *in fretta e furia, senza sosta*
3. Propoziční (kombinace tvarů lexémů, kolokací i klauzí s funkcí větnou), srov. *Řemeslo má zlaté dno, To se říká kdoví jestli, Vzduch je čistý*, it. *A mio parere, Il gioco vale la candela*

(Čermák, 2011, str. 211). Lexém je formálně samostatná jednotka abstraktní povahy a dvojití formy, jednotka jednoslovná a víceslovná (kolokace) mající význam a funkci (2011, str. 192).

¹⁰ Binomiál lze charakterizovat jako kolokační frazém či idiom, který je složený ze sledu dvou komponentů téhož slovního druhu (2007, str. 51)

Frazémy lexikální jsou svou povahou začleněny do morfemické roviny, do které se dle Čermáka zahrnují slovtvorné a flektivní prvky, a jsou charakterizovány jedinou syntetickou a nediskrétní formou. Funkčně tedy představují jednoslovný lexém, s funkcí lexému¹¹ a jde o kombinace v oblasti morfologie v užším a širším smyslu. Platí pro ně stejný rámec definice jako pro ostatní frazémy, což znamená, že jsou v rámci tohoto vymezení stejně anomální jako frazémy kolokační a další. U frazémů lexikálních se rozlišují dvě skupiny: idiomatická kompozita a idiomatické deriváty. Idiomatická kompozita se mohou vyskytovat u S (*kazimír, jitrocel, mateřídouška*), ADJ (*malomocný, svéhlavý*), V (*předsevtít si*), ADV (*horempádem, jakbysmet*) aj. Jsou však nejběžnější u jmen podstatných a ADV. Jiné lexikální frazémy vznikly transformací z frazémů kolokačních¹².

U idiomatických derivátů je to podobné. Jsou běžné u S (*neplecha, sousto* (= s + *ústa*), ADJ (*dochvilný, nevrhý*), V (*zanevřít, najít*) a ADV (*nanovo, ztuha*) (Filipec-Čermák, 1985, str. 211).

Čermák dále uvádí, že funkčně jsou kolokační frazémy ekvivalenty všech slovních druhů a nejbohatší jsou frazémy s funkcí verbální, ale jde pouze o jejich tvary. Dle Čermáka sem patří ty frazémy a idiomy (kolokace), jejichž komponenty jsou slova, resp. určité slovní formy, a které samy o sobě ještě netvoří promluvu, větu. Růzností jevů i počtem výrazů je to nejvýraznější oblast IF (1985, str. 212). A mezi frazémy, které se dají zřejmě nalézt ve všech jazycích, patří z hlediska sémantického frazémy somatické, jenž jsou založeny na názvech částí lidského těla, srov. *Vzít si něco do hlavy, být někomu v patách* apod. (Čermák, 2007, str. 34). Toto můžeme pozorovat taktéž i v italštině: *perdere la testa, avere i piedi per terra, restare a bocca aperta, ...*

Frazémy a idiomy propoziční/větné, které jsou formálně již hotovou propozicí (promluvou), jsou vytvářeny kombinací komponentů z roviny lexikální nebo kolokační. Většina těchto frazémů má podobu věty oznamovací (přes 70 %), zatímco necelá třetina je oznamovací či zvolací a jen malá část (cca 5 %) má podobu otázky (2007, str. 53). Tyto frazémy představují specifický typ pojmenování ze sémantického hlediska a označují především:

- (1) Lidské projevy, aktivity, postoje a situace, často různě kvalifikované (*Blázen, kdo dává, ještě větší, kdo nebere. – Chi ben comincia è a metà dell'opera. Meglio tardi che mai.*)

¹¹ Srov. kompozita *budižkničemu, kratochvíle, každopádně*, deriváty *najít, neplecha, zákeřný* a flektivní formy *Nevidáno! budiž, nač* (2007, str. 60).

¹² Srov. *kratochvíle a krátit si dlouhou chvíli* (Filipec-Čermák, 1985, str. 211).

- (2) Lidské fyzické stavy, vlastnosti a schopnosti (*Člověk na ní může oči nechat. – Avere la testa tra le nuvole. Avere le mani d'oro.*)
- (3) Předměty a věci, výrobky apod. (*To něco pamatuje. – Avere la memoria di un pesce rosso.*)
- (4) Obecné pojmy, události a situace v oblasti času, zvyků, zákona apod. (*Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. – Tra il dire e il fare c'è di mezzo il mare.*)
- (5) Vnější přírodu a počasí (*To je psí čas! – Piove a catinelle. Avere il sole in tasca.*)

a jen řídce se týkají něčeho jiného, např. zvířat (str. 54).

Frazémy větné mají strukturu hotové věty, která může být buď slovesná (*ranní ptáče, dál doskáče*), nebo neslovesná (*my o vlku, vlk o nás/za humny*), popřípadě též podobu souvětí (italské přísloví „*Tanto va la gatta al lardo, che ci lascia lo zampino*“, tak dlouho chodí kočka pro sádlo, že nechá tam packu). Do kontextu se zapojují jako celek (Baldessari, 2006, str. 8).

Patří sem:

- Prísloví: zaujímají zde pouze malou část (necelých 10 %); kategorizuje momentální situaci poukazem na tradovanou zkušenost a často se užívá i jako tradiční poučení, rada, popř. i výtka a kritika (Čermák, 2017). V italštině je například přísloví „*Meglio un giorno da leone che cento da pecora*“ (= *Lepší jeden den jako lev, než sto jako ovce*) (Baldessari, 2006, str. 8).
- Pranostiky: jediný zbytek přísloví o počasí (meteorologická přísloví), souvislost mezi roční dobou, zpravidla vázanou na svátky, typem počasí a venkovskou polní a jinou prací, činnostmi apod.; jejich dodnes „předpovídající“ funkci napovídá sám název, který je v češtině už zakrytý (Čermák, 2007)
- Citát: přesné znění vysloveného názoru nebo hodnocení; cituje se mnohé a pokud se u citátu ztratí povědomí o jeho autorovi, stává se zpravidla příslovím (tamtéž)
- Okřídlená slova: stojí uprostřed mezi citátem a příslovím, častěji se užívají v překladu

3. 5 Kolokace

Kolokabilita frazému, tj. jeho schopnost spojit se v textu s určitými typy pojmenování, má výrazně povahu sémantickou. Valence frazému určuje konkrétně způsob jeho formálního zapojení do kontextu, ať větného nebo nadvětného (2007, str. 60) a individuální realizací

kolokability vzniká kolokace (tamt., str. 29). Kolokace jsou spojení slov, která se často objevují společně v jazyce, ale nemusí být gramaticky pevně spojené. Vytvářejí společný význam nebo vyjadřují konkrétní situaci. Jsou významným jevem ve studiu lexikálních vztahů a obohacují výraznou rozmanitost jazyka. Čermák je nazývá jako smysluplné lexikální kombinace a dělí je na *ustálené* a *neustálené*. Např. (1) *tvrdý chléb* je kolokace a pojmenování zřejmě neustálené, ale (2) *žitný chléb* naopak ustálené je, navíc je to i (3) termín, zatímco (4) *chléb náš vezdejší* je frazém a (5) *Hradec Králové* je víceslovné proprium (2011, str. 216), tedy jedinečný pojem vytvořený více než jedním slovem. Tyto spojení jsou běžná a vyjadřují specifický význam, který by nemusel být zřejmý z jednotlivých slov samotných. U případů (3), (4) a (5), které jsou *ustálené*, není nutná opakovaná tvorba; jsou vyřešeny a již nadlouho předem stanoveny.

Kolokace se ale nedělí pouze na *ustálené* a *neustálené* (systémové a textové), liší se taktéž podle své sémantické povahy. Čermák je v oblasti *systemu* dělí na kolokace

- (a) **termínové:** *kyselina sírová, bežešvá trubka*
- (b) **idiomatické:** *nechat někoho na holičkách*
- (c) **propriální:** *Hradec Králové, Ústí nad Labem*

a v oblasti *textu* na neustálené kolokace

- (d) **běžné:** *místní víno, studená voda*
- (e) **analytické:** *bude psát, byl napsán, umazal ses*
- (f) **individuální metaforické:** *barvotisková melodie*

(tamtéž).

Můžeme se však setkat i s kombinacemi, které kolokacemi nejsou a jedná se tedy o náhodné kombinace nebo chyby. Čermák dále informuje, že situace ohledně slovních druhů je však jiná, a to taková, že pokud funkčně chápeme slovní druhy tak, že každý jednoslovný lexém má víceslovné ekvivalenty, a to bez ohledu na to, zda se jedná o substantiva, verba, partikule apod., pak v oblasti ustálených systémových spojení, a tedy i víceslovných lexémů, máme jen omezený výběr možností. A jediný typ kolokace, kterého se toto omezení netýká a má ekvivalenty ve všech slovních druzích, včetně celých vět, jsou frazémy a idiomy¹³.

¹³ Srov. *slzavé údolí* – frazém nominální, *neslaný, nemastný* – frazém adjektivní, *vzít nohy na ramena* – frazém verbální, *široko daleko* – frazém adverbialní, *v souvislosti s* – frazém prepoziční, *co když, i když* – frazém konjunkční, *Pravda vítězí* – frazém prepoziční (2011, str. 217)

3. 6 Frazémy a přirovnání

Frazémy a p., přestože reprezentují odlišné jevy v oblasti lingvistiky, vykazují v interakci jisté spojitosti, zvláště v případech, kdy frazeologický výraz slouží jako klíčový prvek v rámci p. Tato vzájemná propojenost otevírá možnosti k rozsáhlejší analýze v oblasti frazeologie a stylistiky, kde lze zkoumat jak strukturální, tak i sémantické vztahy mezi ustálenými slovními spojeními a jazykovými prostředky používanými k vyjádření podobnosti nebo rozdílu. Oba jevy jsou silně závislé na kontextu, ve kterém jsou použity. Např.:

Frazém: *být (bledý) j. stěna/zed' n. zblednout j. stěna/zed'* (= být nápadně, nepřirozeně bledý, nabýt v obličeji bílého, bledého zabarvení)

Kontext: Po děsivé scéně ve filmu byla *bledá jako stěna*.

4 PŘIROVNÁNÍ

4.1 Definice přirovnání

P. je literární výrazový prostředek a jedná se v zásadě o přisuzování podobnosti dané věci, a to nejrozmanitějšího druhu: podobnost v tvaru, barvě, velikosti, v činnosti atd. Při popisování různých věcí, co a jak vypadá nebo má nějakou vlastnost, můžeme využít věcí, které všichni znají. Jedná se tedy o nepřímé pojmenování, které má v explicitní podobě, např. *chlap (je) (velký) jako hora*, pět členů, totiž komparandum (to, co přirovnáváme, relátor (sponu), tertium comparationis (společnou vlastnost), komparátor¹⁴ (formální ukazatel) a komparátum (to, k čemu přirovnáváme) (Čermák, 1984). Všichni víme, že například hory jsou vysoké. A pokud použijí p. *Chlap je vysoký jako hora*, je nám jasné, že dotyčný bude pravděpodobně opravdu vysoký. P. nám tedy pomáhá blíže specifikovat a pochopit popisovanou osobu, věc, atmosféru, situaci ... a často využívá slovních spojení “jako”, “jako kdyby”, “jakoby”, “podobně jako” a v italštině pak „*come*“. Není však vhodné používat nesmyslná p., která pak mohou daný popis znehodnotit.

Spona a společná vlastnost mohou být vyjádřeny i slovesně: *kolébat se jako kachna* (tj. být kolébavý). P. mívají i podobu větnou: *vyskočil, jako by ho šídlem bodl, jako když ho píchne*, tj. hbitě (Filipec, 1985, str. 110-111). Musíme si však dávat pozor, jelikož zkrácené p. je občas mylně chápáno jako metafora, ale v zásadě se jedná o dva odlišné projevy jazykové tvořivosti. U p. se jedná o určitou formu jazykového pojmenování, kterou Čermák dělí na nesespecifické a specifické. U prvního typu se jedná o případy, kdy se něco něčemu nějakým způsobem podobá, vypadá nebo se zdá být podobné. U druhého typu se jedná o případy, kdy se nemusí jednat o podobnost jako takovou. Jedná se zde spíše o ustálené vazby, které se vyvíjely napříč celou republikou či světem, popřípadě pak v jednotlivých regionech a oblastech.

P. jako takové nemá žádnou zásadní a pevnou definici, je vždy jen přibližné, proto nemůže být prostředkem přesného výrazu. P. je výrazový prostředek pomocný. Užíváme ho, když přímé slovní označení není dosti názorné nebo dosti intenzivní, nebo má chudou estetickou působivost. P. nelze sice vystihnout věc v její podstatě, lze však její pojmenování vhodně doplnit nebo nahradit. Podkladem p. je podobnost (Bečka, 1948, str. 78). Můžeme ale říci, že jedním ze základních příznaků p. vůbec je téměř výlučná nemožnost užít ho v otázce a

¹⁴ Dále bude termín *komparátor* vyznačen zkratkou K, a to ve všech formách skloňování.

často i v negaci. V jistých případech se nejedná pochopitelně o otázky zjišťovací, mají jen kontaktní funkci vyžadující potvrzení (odpověď na ně už známe) apod. (1983, str. 486).

Dále má však *p.* hned několik charakteristik, které jej blíže specifikují a objasňují nám, jak na něj nahlížet, jelikož tvoří takovou zvláštní formu či třídu IF. Formálně je *p.* ustálený víceslovný frazém jak z hlediska svého lexikálního obsazení, tak z hlediska svého slovosledu a morfologické podoby, což nám umožňuje, až na okrajové případy, stanovit bez obtíží i základní slovníkovou podobu *p.*¹⁵ (2009, str. 493).

P. doplňuje nebo nahrazuje buď adjektivum, nebo příslovce, např.

Je *tichý jako pěna* doplňuje adjektivum.

Je *jako pěna* nahrazuje adjektivum.

Sedí *tiše jako pěna* doplňuje příslovce.

Sedí *jako pěna* nahrazuje příslovce.

(Bečka, 1992, str. 131).

František Čermák se věnuje předpokladu existence formálního znaku (komparátoru (K) a zdůrazňuje, že na obou stranách mohou figurovat všechny čtyři autosémantické slovní druhy, konkrétně: substantiva (S), adjektiva (ADJ), verba (V) a adverbia (ADV) (2009, str. 488). Na straně levé můžeme ve větší míře pozorovat hlavně adjektivum či verbum:

ADJ → *silný j. medvěd* (= být velmi silný)

V → *chodit / tancovat j. medvěd* (= chodit, tancovat těžkopádně, neobratně, obv. i poněkud kývavě a pomalu)

Ale v některých případech lze pozorovat i substantivum či adverbium:

S → *ticho j. v kostele*

ADV → *rychlý j. šíp.*

Na straně pravé za K lze opět ve větší míře spatřit hlavně substantivum či substantivizované adjektivum:

S → *čisté j. zrcadlo* (= je to bezvadně čisté)

sub. ADJ → *hrát j. ponocný* (= hrát něco velmi špatně, neobratně)

¹⁵ Tato ustálenost umožňuje pak mj. i výraz v různých kontextech a různými mluvčími znovu a znovu reprodukovat jako celek. Většina *p.* se podle potřeb mluvčího, kontextu a povahy své sémantiky může do různě velké míry obměňovat jak morfologicky, tak syntakticky (2009, str. 493).

V některých případech lze spatřit opět adjektiva a v méně častých případech adverbia či verba:

ADJ → *být j. vyměněný* (= chovat se zcela jinak než jindy)

ADV → *je to j. zadarmo* (= je to velmi laciné, je to výhodná koupě)

V → *prodávám j. jsem koupil* (= reprodukuji, předávám, vyprávím jen to, co n. jak jsem to sám (pouze) slyšel) (str. 489).

Je tedy zřejmé, že většina p. Je budována ve své levé straně na verbu (popř. ADJ) a v pravé straně na S (popř. deverbativním ADJ). Typickým p. Je proto v tomto smyslu formálně např. *Sedět jako pecka, jít jako svázaný*. Výrazy typu *chlap j. hora, den j. malovaný* lze chápat za různé ustálené transformace z bází obsahující sloveso (Filipec-Čermák, 1985, str. 219).

V této bakalářské práci se však budeme věnovat konstrukci ADJ-come-... a jejím českým protějškům v paralelním korpusu InterCorp.

4. 2 Idiomaticnost a přirovnání v italštině

Formalizované p. je idiom, který explicitně označuje vztah podobnosti mezi referentem, kontextově doplňovaným, a modelem, který je součástí tohoto idiomu. Během procesu idiomatizace vznikají idiomatická pojmenování více úrovní, která jsou zpravidla z hlediska funkčního prostředí vysoce ekonomickými a komplexními (Filipec-Čermák, 1985, str. 236). Idiomaticnost naznačuje, že frazeologické výrazy nelze interpretovat doslovně, a jejich význam nelze dedukovat z jednotlivých slov, která tvoří frazeologický výraz, ačkoliv jsou tato spojení často pevně zakořeněna v daném jazykovém prostředí a vznikají z dlouhodobého užívání, zvyku a tradice. V italštině jsou idiomy častým projevem idiomaticnosti, což znamená, že význam fráze je specifický pro daný jazyk a nemusí být transparentní pro mluvčího jazyka jiného/cizího. Idiomaticnost v italštině odráží kulturní kontext, historické události, náboženství a tradice Itálie, avšak stejně to má i čeština. Najdeme zde ale i příklady, které bychom řekli v italštině téměř stejně – tak jako v češtině: *Mít hlavu v oblacích / Avere la testa tra le nuvole, Být jako ryba ve vodě / Essere come un pesce nell'acqua* nebo *Mít něco na jazyku / Avere qualcosa sulla punta della lingua*. Tyto příklady nám názorně ilustrují, jak mohou dva odlišné jazyky sdílet podobné výrazy pro vyjádření podobných myšlenek nebo situací.

P. tedy jakožto ustálené víceslovné a idiomatické pojmenování pokrývá oblast podobnosti ve velmi širokém záběru a že ani zdaleka nevyjadřuje jen ji. Význam p. je třeba chápat jako

souhrnně idiomatickou konjunkci všech aspektů v různém poměru (Čermák, 1983, stránky 482, 483).

P. v italštině fungují téměř stejně jako v češtině. Taktéž nám pomáhají vystihnou situaci nebo něco popsat. V italských p. však můžeme sledovat, jak reflektují specifika italského myšlení a vnímání světa. Názorně si je přiblížíme v praktické části, kde se budeme detailně věnovat překladovým možnostem a rozdílem mezi češtinou a italštinou.

4.3 Dělení přirovnání

V této podkapitole bych se dále chtěla zaměřit na konkretizační p., o kterých jsem se již zmínila v kapitole “Idiomatika a frazeologie jako jazyková disciplína”. Konkretizační p. je jedním ze tří typů FO. Konkretizační FO jako celek označují skutečnost ustálenou metaforou nebo metonymií, synekdochou. Je-li celý obrat obrazný, je to *rčení*. Pojí-li se obraz přes srovnávací spojku, je to *konkretizační přirovnání* (Bečka, 1992, str. 81). Ty se váží na základní slovo (které však často zůstává nevyjádřeno) spojkou *jako*. Mají blízko k výrazům intenzifikačním (str. 83).

Např.: roste to jako houby po dešti/přibývá jich jako hub po dešti —> *Začali se sem hrnout lidé, chaty rostou j. houby po dešti a za pár let to tu nikdo nepozná* (Čermák, Hronek, Machač, 2009, str. 120).

P. jako stylistické využití pojmenování nepřímých se dělí na další tři podkapitoly, a to p. názorná (1), intenzifikační (2) a výrazově expresivní (3).

- (1) P. názorná jsou taková, u nichž názornost je hlavním účelem užití a formálně jsou vyznačena různě. Najdeme je ve všech stylech, ale hlavně v popisech (Bečka, 1992, str. 131).
- (2) P. intenzifikační mají tendenci se ustalovat, jejich názornost je často spíše symbolická než skutečná. Vyskytují se v nich také slova dnes už neobvyklá a s vyjádřením podobnosti, které dnes již vůbec nerozumíme, např.: *Žene se j. s keserem* (str. 132). S těmito p. se tedy setkáme hlavně v řeči mluvené, a to v kombinaci s různými dialekty, slangy a v řeči lidové.
- (3) P. výrazově expresivní strhují k obrazu větší pozornost, než p. názorná a intenzifikační. Zvyšují totiž intenzitu výrazu a mají rozehrát obraznost čtenáře, přimět jej, aby se jimi zabýval, pochopení základu má doznívat v představ a procítění obrazu (str. 133).

4. 3. 1 Přirovnání ustálená a neustálená

O p. můžeme říci, že se jedná o určitou formu jazykového pojmenování, kterou Čermák dělí na (1) *specifické* a (2) *nespecifické*. Nejenomže jej dělí do těchto dvou kategorií, rozlišuje jej i na další jazykové pojmenování, a tedy další kategorie: (3) *přímé*, (4) *nepřímé*, (5) *konkrétní* a (6) *metaforické* (1983, stránky 464-465). Dále ale narazíme na pojmy p. (7) *ustálená* a (8) *neustálená*. Na základě tohoto rozdělení do několika kategorií, které se na první pohled jeví vcelku složité, můžeme konstatovat, že pro nás nejdůležitější jsou tyto dvě poslední pojmenování, kterým se dále budeme věnovat (7-8). Pojmenování (1-6) jsou spíše vlastnosti nebo funkce, a ty se vztahují k věcem a osobám a Čermák o nich mluví jako o abstraktních a relačních záležitostech.

P. (1) *ustálená* spadají do nepřímého jazykového pojmenování¹⁶ a je buď více či méně konkrétní. V tomto jevu je uveden příklad jako *je bílý jako sníh*¹⁷, ale zde nastává případ sklánět se k pojmenování přeneseného, jelikož prádlo *bílé jako sníh* nemá vždy přesně odstín sněhu. Dalším rozdílným pojmenováním je pojmenování metaforické (přenesené). Ty jsou pak založeny na přenesení či metafoře v širokém smyslu (tamtéž), na základě vnější podobnosti některých znaků.

P. (2) *neustálená* se v jazyce vytvářejí a zanikají nepřetržitě, a to v souladu s momentální potřebou a schopností mluvčího vnímat a využívat tuto podobnost (tamtéž). Pro srovnání: ustálené p. — *jsou si podobni jako vejce vejci*;
neustálené p. — *X vypadá jako vejce*;

Ovšem musíme se zamyslet nad faktem, že v praxi a s postupným vyvíjením jazyka, je téměř nemožné jasně vymežit rovinu mezi tím co je a není ustálené.

4. 4 Syntaktická stavba přirovnání

Formálně je p. ustálený víceslovný frazém jak z hlediska svého lexikálního obsazení, tak z hlediska svého slovosledu a morfologické podoby (Čermák, 1985, str. 475) a p. je funkčně, formálně i sémanticky jediný a nerozložitelný celek (str. 473). Tudíž snažit se určovat v něm

¹⁶ Nepřímé jazykové pojmenování (perifráze) = vyjádřit něco opisem/několika slovy to, co lze vyjádřit též stručněji (SSJČ), např. místo slova „smrt“ lze použít nepřímého pojmenování „poslední výdech“ či „finální den“

¹⁷ Pro srovnání příklad nepřímého pojmenování metaforického: *jsou si podobni jako vejce vejci*; *chová se jako hlava naší rodiny*

přímou úlohu jednotlivých komponentů lze jen velmi vágně a v náznaku, nebo vůbec ne (tamtéž). Čermák dále objasňuje, že po stránce významové mají slova vstupující jako komponenty do p. některé rysy zvláštní, jiné společné pro celou IF (str. 470) a povaha p. je v hierarchii jednotlivých oblastí IF výjimečná, většinou má funkci kolokace. Komponentem (za K) však může být slovo, kolokace i klauze (věta) (2007, str. 48). Lze ale určit sémantiku jako útvaru p. obecně, tedy formalizované p. *je idiom, který explicitně označuje vztah podobnosti mezi referentem, kontextově doplňovaným, a modelem, který je součástí tohoto idiomu*, blíží se tedy některým typům binomiálů (str. 48-49)¹⁸. Sémantickou strukturu p. lze krátce a stručně znázornit následovně:

/Kd/-R-(Tk)-k-Kt → **/Karel/ byl (červený), jako by ho krví polil** (str. 49)

/Kd/ comparandum, tj. referent doplňovaný vždy až kontextem, který je celým výrazem ozřejmován, např. */Karel/ je zarostlý jako Ezau*.

V češtině je pozoruhodným zjištěním, že tímto členem jsou hlavně aspekty týkající se člověka jakožto jeho fyzické, psychické a společenské stránky, a to až v 80 % současných českých p., a k charakterizaci zvířat se typicky užívají výrazy vztahující se primárně k lidskému referentu. Zbýlých 20 % se věnuje referentům ostatním, dělíme se na abstraktní (tj. děje, stavy, situace apod., např. *jde to j. po másle, je tu tma j. v pytli*) a konkrétní (tj. věci, např. *být sladký j. med, být tvrdý j. kámen*) (2009, str. 494). P. je tudíž na pravé straně (Kt) výrazně konkrétní povahy (2007, str. 49). V p. je relační prvek **R** označen jako **relátor**, a obvykle má povahu verbálního prvku, který idiomu dodává povahu predikátu, např. */Karel/ je jako Ezau, /kluk/ poslouchá jako hodiny*.

Relátor se v p. vyskytuje na levé straně buď samostatně jako jediný komponent, tj. bez *tertia comparationis*. Může být také užíván společně s ním a vzácně se může vypouštět. Celkový sémantický význam je zcela závislý na K (na pravé straně), a R má spíše formální úlohu. Je nezbytné pro to, aby K bylo sémanticky jednoznačné, a v p. se vyskytovalo obvykle jen v tomto jediném výrazu (2009, str. 495).

¹⁸ P. je ovšem po stránce formální více typů; podobnost se v nich může vyjadřovat i implicitně, popř. i neustáleným způsobem, srov. *sněhobílý* (tj. *jako sníh*), kolokací *holubičí povaha* (*jako holubice*), *brčálově zelený* (*jako brčál*) a např. neustálenou kombinací *mluví nepřátelsky* (*jako nepřítel*) apod. (Čermák in SČFII, 1984).

Další důležitou roli hraje (**Tk**) **tertium comparationis**, což je znak, rys nebo vlastnost, která se vztahuje jak ke komparandu, tak i ke K, na jehož základě se vytváří mezi obojím vlastní vztah k podobnosti, např. */Karell je O jako slepý*. Někdy se Tk může slévat s R, jak to ukazuje příklad */Karell řve jako lev*. Tertium comparationis ozřejmuje a vymezuje rys, kterým se celý výraz zabývá, a zároveň jej uvádí do metaforického sémantického vztahu s tímto rysem něčeho, někoho jiného (2009, str. 495). Jeho úkolem je konkretizace a současně i do jisté míry metaforizace stejných rysů, např.: *je tam tma j. v pytli* (1983, str. 477). Rys, aspekt, vlastnost apod. vyjadřované v Tk, které celé p. ozřejmují, jsou tudíž, necháme-li stranou malé procento metaforických případů, jež nejsou na první pohled jednoznačné, významným ukazatelem základních a obecných typů sémantiky p. vůbec (str. 478).

K komparátor, který vyjadřuje formální vztah mezi Kd a komparátorem, je jediným formálním znakem celého systému p., (obv. **jak/jako**). Vztah mezi jednotlivými členy může být dále kvalifikován dalším relačním členem, což vytváří různé varianty, např.: *jako když, jako by, jako že* (1983, str. 468). Model, ke kterému se přirovnává, je vždy určitým a jasným extrémem, stupněm¹⁹ v dané sémantické oblasti. Čermák zdůrazňuje nemožnost postupného stupňování významu p. prostřednictvím různých p.²⁰ P. lze chápat jako rozsáhlou synonymii, ale jsou omezeny na určité typy výrazů, především v oblasti široce negativního hodnocení (*hloupý, opilý* apod.), dimenzí a kvantity (především typu *hodně, málo*). Slabší jednoznačné zastoupení mají naproti tomu v p. opozita (antonyma), jejichž určení je sině ovlivňováno kontextem, srov. *být těžký j. cent x být lehký j. pírkó* (Čermák, 2009, str. 496). U synonym i opozitních p. jsou však klíčové vztahy a propojení s dalšími oblastmi IF a běžného jazyka. Existují také specifické komparátory, jako jsou „až“, „že by“, „co“, „div“, „jen“, „než“ apod.²¹

Kt comparatum je zobecněný a obvykle známý model, prototyp, ke kterému je Kd vztážen a ozřejmován. Kt může být vyjádřen nejen jedním slovem, ale také víceslovně nebo větně, srov. *tváří se j. když neumí do pěti počítat* (1983, str. 481). Kvůli své rekurentnosti a zobecněné povaze nelze Kt jazykově determinovat a ztotožnit s individuem. Jeho platnost může být však oslabena v důsledku idiomatizace celého p. (tamtéž), např. */hrnecl je dřravý jako cedník, to je pěšky jako za vozem aj.* (2007, str. 49; 2009, str. 494).

¹⁹ *Vonět j. růže* znamená sice příjemně apod., ale také v určité známé míře (Čermák, 2009, str. 496)

²⁰ Výrazy přirovnávající *těžký* k *hromu, centu* aj., nebo *červený* k *pivoňce, vlčímu máku, raku* aj. nelze uspokojivě odlišit jen mírou intenzity, ale i druhem, kvalitou vyjadřovaného vztahu a dalšími, přidavnými rysy (tamtéž).

²¹ Srov. *jí, až mu oči lezou z důlků; utíká, co mu nohy stačí* (2009, str. 497).

5 EMPIRICKÁ ČÁST

V úvodu této části nejprve jasně stanovíme a zaměříme se na vymezení konkrétního okruhu uvnitř dané struktury (ADJ-COME-N), která bude podrobně analyzována v rámci překladatelského kontextu. Poté se zaměříme na popis specifických vlastností této definované struktury. V neposlední řadě bude představení metodologie naší práce a přistoupíme k hlubší překladové analýze, abychom lépe porozuměli jeho jazykovým aspektům a významu v konkrétním kontextu.

5. 1 Struktura ADJ-COME-N

V této bakalářské práci se budeme zabírat pouze p., ve kterých před substantivem stojí člen určitý nebo neurčitý. V italštině se totiž můžeme dále setkat také se členem nulovým či dělivým a případně i s přivlastňovacími zájmeny a číslovkami.

5. 1. 1 Varianty

K (*come*) v naší práci nebude hrát žádnou roli, jelikož je komponentem neměnným a bude zde stát vždy. Bude nás hlavně zajímat levá a pravá strana od K – tedy varianty obou stran. Budeme pozorovat, jak se komponenty na levé a pravé straně od K liší v určitých překladech a případně jakými ekvivalenty jsou strany zaměněny. Tato variantnost na levé straně je vidět např. u p. *freddo come il ghiaccio* (66) proti *gelido come il ghiaccio* (6). Na pravé straně pak *freddo come il ghiaccio* proti *freddo come il marmo*. Pokaždé byly vybrány příklady, které převažovaly svojí frekvencí v itWaCu. Dále bylo třeba taktéž zkoumat užití členu substantiv. Využití členu téměř ve všech případech nemělo vliv na význam p., jak jsme vyvodili z detailnější analýzy konkrétních vzorků a jejich kontextů. Lze pozorovat, že účastníci komunikace občas používají člen nesprávně nebo v jiném kontextu. Narazili jsme např. na vliv členu v p. *grande come il mondo* (80) / *grande come un mondo* (6). V prvním případě, kdy je použit definovaný člen „*il*“, se zdůrazňuje celosvětová velikost a výjimečnost subjektu. Naopak v druhém případě, s neurčitým členem „*un*“, je spíše kladen důraz na velikost v místním nebo konkrétním kontextu. Tato variantnost v použití členu může ovlivňovat specifičnost a interpretaci p.

5. 2 Metodologický postup

5. 2. 1 Nástroje

Na počátku kapitoly se seznámíme s nástroji, které jsme pro výzkum použili. Kromě stručné charakteristiky samotných nástrojů se zaměříme na jejich významnou roli a přínos v kontextu této bakalářské práce.

Základem této bakalářské práce jsou korpusy dostupné na platformě *Český národní korpus*, kde najdeme různé korpusy. Hlavní důraz je kladen na rozhraní KonText, který lze po přihlášení používat zcela bezplatně. Jedná se o pokročilé webové rozhraní, umožňující nám dané korpusy využívat a vyhledávat v nich struktury a jevy, které nás zajímají.

Nicméně KonText není jediným prvkem v rámci *Českého národního korpusu*; nalezneme zde i další lingvistické korpusy, které se odlišují svou velikostí. Projekt *Český národní korpus*, zahájený v roce 1994 profesorem Františkem Čermákem, si klade za cíl poskytovat rozsáhlá jazyková data pro výzkum a výuku prostřednictvím elektronických korpusů. V současné době platforma obsahuje více než tři miliardy slov, uspořádaných v korpusech synchronních i diachronních, mluvených i psaných, paralelních i jednojazyčných. V této práci se zaměříme především na korpusy psané.

Pro výběr ukázek/vzorků italských p. s odpovídající strukturou jsme se obrátili na italský korpus *itWaC*, který je velkým webovým korpusem a jeho celkový rozsah je 1,6 miliard slov. Korpus je slovnědruhově označován a lemmatizován nástrojem TreeTagger. Tento korpus nám bude velmi nápomocný, jelikož je velký a je zde velká šance, že zde nalezneme všechny hledané struktury a získali tím vzorky k další analýze. Tím jsme zajistili reprezentativní soubor vzorků, které odpovídají našim kritériím a poskytují nám vhodný materiál pro další zkoumání.

Dalším nezbytným krokem a korpusem pro tuto bakalářskou práci byl cizojazyčný paralelní korpus *InterCorp* ve verzi 16, který obsahuje původní texty spolu s jejich překlady a umožňuje nám najednou srovnat vzorky české i italské. *InterCorp* je menším korpusem než *itWaC*, a v zásadě budeme užívat korpusy *InterCorp v16 Italian* a *InterCorp v16 Czech*. Tyto korpusy se osvědčily při hledání relevantních českých ekvivalentů, i když ne vždy obsahovaly hledaný výraz (např. *buono come il pane* bylo přeloženo zcela jinými překlady, neshodujícími se s doslovným překladem italského p.).

Posledním využitým korpusem byl *korpus SYN* ve verzi 8. Korpus SYN je synchronní jazykový korpus obsahující paralelní texty v originálním jazyce a jejich české překlady. Slouží jako bohatý pramen dat pro srovnávání mezi italským a českým jazykem. Proto byl vhodný i pro tuto práci, jelikož jsme potřebovali zjistit frekvence výskytů slovních spojení. Tento korpus nám nejen poskytl údaje o četnosti konkrétních výrazů, ale zároveň jsme s jeho pomocí zhodnocovali, zda dané spojení reálně existuje a zda našemu navrhovanému doslovnému překladu odpovídá ekvivalentní spojení v českém jazyce. Tím jsme ověřovali, zda je naše interpretace a použití slovních spojení v souladu s praktickým užíváním v jazyce.

Posledními dva nezbytnými nástroji a klíčovými kroky při hledání odpovídajících překladů italských p. jsme využívali slovníky. Jako primární referenci byl využit online dostupný slovník *Dizionario dei Modi di dire della lingua italiana* od autorky Monica Quartu. Tento slovník obvykle obsahuje definice různých italských p. V případě, že p. v tomto slovníku nebylo zmíněno, byl využit další dostupný online slovník *Grande dizionario italiano* od autora Aldo Gabrielli. Pro české ekvivalenty byl využit *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Přirovnání* (vyd. 1983 a 2009) od Františka Čermáka, ze kterého jsme vybírali nejvhodnější překlady pro porovnání italského a českého pojetí – snažili jsme se co nejdříve zachytit význam italského p. v souladu s jeho českým ekvivalentem. Slovník obsahuje detailní analýzy a výklady FO, což umožňuje porozumět jejich významu, užití a kulturnímu kontextu. Celkově lze říci, že tento slovník představuje důležitý nástroj pro studium a porozumění IF v češtině s důrazem na oblast přirovnání. Nabízí totiž kontextuální informace o tom, jak jsou daná p. obvykle používána a jaký mají význam v různých situacích.

5. 2. 2 Metodika práce

V prvním kroku jsme vytvořili pokročilý dotaz, který byl následně implementován do korpusu itWaC. Tento dotaz měl následující strukturu:

`[tag="ADJ"][lemma="come"]][tag="NOUN"]`²²

Na základě tohoto dotazu bylo získáno celkem 70 700 výrazů. Bylo nutné tyto vzorky projít postupně a vybrat z nich ta ADJ, která by nejlépe vyhovovala našemu cíli srovnávací

²² „ADJ“ představuje adjektiva, „come“ představuje neměnný komponent, [/] představuje determinant určitý nebo neurčitý, „NOUN“ představuje substantiva.

analýzy. Tím jsme došli k celkovému počtu dvaceti vybraných ADJ, která budou dále podrobena detailnější analýze.

Pro zjištění četnosti p. na levé straně s určitým ADJ, byl vytvořen a vložen do korpusu itWaC dotaz pro každý vybraný výraz. Například pro zjištění četnosti italských p., kde na levé straně figurovalo ADJ *bello*, vypadal dotaz následovně:

```
[lemma="bello"][lemma="come"][[tag="NOUN"]
```

Na základě tohoto dotazu se vygenerovalo celkem 630 výskytů. Následně jsme zjistili četnost jednotlivých p., tedy frekvence. Zjistíme tedy, že na prvním místě se objevuje p. *bello come il sole* s 208 výskyty, na druhém místě *bello come il giorno* s 37 výskyty a další.

Další postup zahrnoval:

1. Vyhledání nejvhodnějšího českého ekvivalentu pro italská p. ve *Slovníku české frazeologie a idiomatiky*, svazek *Přirovnání* (vydání 1983 a 2009), jehož hlavním cílem je poskytnout ucelený přehled o ustálených frázích, idiomatech a p. v češtině, a to zejména ve světle jejich konkrétního významu a užívání – poskytuje nám definice a významy konkrétních p.
2. Návrhy překladů v cizojazyčném paralelním a synchronním korpusu *InterCorp v16 – Italian* se zarovnaným korpusem *InterCorp v16 – Czech* – korpus InterCorp totiž slouží jako zdroj autentických textů a můžeme zde sledovat reálné jazykové použití a hledat vhodné překlady v různých kontextech
3. Vyhledání v italských slovnících, abychom lépe porozuměli výkladu a významu použití různých italských idiomů a ustálených frází v kontextu
4. Využití korpusu *SYN v8* pro zjištění počtu výskytů českých p. a ověření existence překladů při doslovném překladu, jelikož obsahuje bohatý soubor českých textů a tento korpus nám pomáhá studovat, jak jsou určitá slova a slovní spojení používána v různých kontextech. Slouží tedy jako zdroj dat pro empirický lingvistický výzkum s důrazem na syntaktické aspekty češtiny.

Každé p. bude označeno velkým tučným písmem a v závorce bude uveden počet jeho výskytů podle dat z italského webového korpusu itWaC, např. při zkoumání ADJ **BELLO** bude výchozí p. vypadat takto: **BELLO COME IL SOLE (208)**.

Vhodné překlady daného p. vybraného ze SČFI budou znázorněny tučně a kurzívou, tedy např. **zářit j. slunce**. Definice p. vybraného ze SČFI bude dále označena pouze kurzívou.

Frekvence výskytů p. vybraných z korpusu SYN, pro ověření četnosti výskytů a užití v běžném jazyce, jsou uvedeny pod čarou s počtem výskytů.

Všechna p. budou seřazena abecedně.

V textu se budou objevovat následující zkratky:

p. = přirovnání

j. = jako, jak

SČFI = Slovník české frazeologie a idiomatiky (Přirovnání)

ADJ = adjektivum

V = verbum

S = substantivum

5. 3 Překladová část

ASTUTO

Prvním p., kterým se budeme zabývat je **ASTUTO COME IL SERPENTE (9) + ASTUTO COME UN SERPENTE (4)**, pro něž bychom ze SČFI vybrali vhodný český ekvivalent (**být^o**) **úlisný / lstivý j. had**. Tento výraz reflektuje situaci, kdy se jedinec záměrně „*chová a mluví lichotně, vmlouvavě a snaží se tak dosáhnout svého cíle*“, což přenáší význam lstivosti a falešnosti. Alternativně můžeme uvažovat také o formulaci (**být^o**) **zrádný / úskočný / lstivý j. had** (1983, str. 106), která se vyrovnává s podobnými koncepty. Zvláštním faktem je, že výraz *astuto come il serpente* není v překladech InterCorpu zachycen, ale korpus SYN dokazuje, že užívání termínů *úlisný, lstivý, úskočný*²³ se v českém jazyce v tomto srovnání užívají. Je tedy zjevná variantnost strany levé, a to hned v několika případech. P. *astuto come il serpente* je p. ustáleným, které představuje konkrétní obrazový popis chování nebo charakteru.

Podobným p. jako p. první je **ASTUTO COME UNA VOLPE (9)**, s českým ekvivalentem (**být^o**) **chytrý / mazaný / lstivý j. liška**. Opět se zde jedná o „*člověka, jenž je vychytralý ve svůj vlastní prospěch a chová se, postupuje úskočně, lstivě a nenápadně*“ (tamt., str. 191). Stejně jako v předchozím případě se jedná o člověka, který se chová lstivě a úskočně. Toto p. využívá obrazu lišky jako symbolu mazanosti a chytrosti. Zdůrazňuje, jak různí živočichové slouží k popisu rozličných aspektů lidského chování, tj. v italštině *astuto come una volpe / astuto come*

²³ Počet výskytů dle korpusu SYN: *úlisný j. had* – 8, *lstivý j. had* – 5, *úskočný j. had* – 1

il/un serpente. V italštině se mění strana pravá, zatímco v češtině je variabilnější spíše strana levá. Toto ustálené p. se v češtině užívá velmi často²⁴, ale překlady v InterCorpu se neshodují s námi vybraným p. ze SČFI; objevují se alternativní překlady jako „ostrý j. břitva“ či „být j. štěnice“.

BELLO

Italské p. **BELLO COME IL SOLE (208)**, tedy doslovně „krásné j. slunce“ ve SČFI nenalezneme, nalezneme zde však p., které by bylo pro češtinu vhodnější, a to **zářit° / svítit° j. (samo) slunce**, ale toto p. však neodráží italskou definici („*bellissimo, appunto come il sole, soprattutto nel senso di radioso*“) (M. Quartu, 2012), jelikož v tomto českém kontextu by mohla naznačovat spíše „zářivý/blýskavý předmět, případně osobu, která někoho silně přitahuje svým optimismem“ (2009, str. 328). V InterCorpu se nám nabízí překlady pro p. *bello come il sole* např. „pěkná j. obrázek“, jenž lze najít i ve SČFI jako **být° (hezký / krásný) / vypadat° j. obrázek** – „upoutávat svou příjemnou krásou“ (2009, str. 237). Také se objevuje odkaz na zapadající slunce: *je to opravdu tak krásné j. západ slunce*.

Co se týče p. **BELLO COME IL GIORNO (37)**, opět chybí ve SČFI a v SYN je zmínka *krásný j. den* pouze v pěti případech. Při využití InterCorpu dojdeme k závěru, že toto p. se spíše využívá při popisu výjimečného dne, kdy se něco výjimečného stalo – událost, na kterou si daný mluvčí velmi dobře pamatuje: „*Bella come il giorno in cui mi hai sposata?*“ = „*Nádherná jako v den naší svatby?*“ Zde by mohl být překlad jako „krásný“ či „čarokrásný“.

P. **BELLO COME UN ANGELO (22)** již ve SČFI je: **být° (krásný / hezký) / vypadat° j. anděl / andělíček / andílek**²⁵ s definicí „být nevinně, oduševněle krásný; být ideálně krásný“ a jako synonyma k tomuto p. můžeme využít „být j. obrázek; děvče až oči přecházejí“ (1983, str. 33) ← tento výraz by se taktéž hodil k italskému p. (zmněno výše) *bello come il sole*, vzhledem k tomu, že tento idiom *až oči přecházejí* zdůrazňuje, že něco je tak krásné, až pohled na to může vyvolat silný dojem nebo pocity obdivu = oči na toto krásné „pozorování“ intenzivně reagují. InterCorp navrhl ještě dva další překlady, jež odkazují na někoho, kdo nám anděla připomíná: „vypadá j. naše maminka“, „nádherná j. panenka“. V italském slovníku pro *bello come un angelo* pak nalezneme definici „*bellissimo come si suppone siano gli Angeli al servizio di Dio, riferito in particolare a donne e bambini*“ (M. Quartu, 2012).

²⁴ Počet výskytů dle korpusu SYN: *chytrý j. liška* – 59, *mazaný j. liška* – 42, *lstivý j. liška* – 9

²⁵ Počet výskytů dle korpusu SYN: *krásný j. anděl* – 30, *vypadat j. anděl* – 112

Mezi další italská p., jenž vyjadřují krásu něčeho/někoho, patří **BELLO COME UN FIORE (16)**, které se rovná p. *krásný j. květina*²⁶ – tomu nejbližší se ve SČFI objevuje (*to je*) *děvče j. kytká* a má stejný význam, neboť znamená „*to je půvabné a hezké děvče*“ (2009., str. 187). To připouští i InterCorp s překlady: „*krásná jako květina*“, „*krásná jako kvetoucí květ*“ či se zde setkáme i s překladem „*krásná jako letní den*“. Hodilo by se zde také p. *být° (hezká / krásná) j. růže / z růže květ* – „*být mile a přirozeně půvabná, krásná a přitažlivá*“ (tamt., str. 312).

BIANCO

BIANCO COME LA NEVE (177) lze do češtiny nejvhodněji přeložit jako *bílý j. sníh* a nalezneme jej ve SČFI ve stejném překladu, tedy *být° (bílý) j. (padlý) sníh*, což označuje „*věc nebo látku, která je nápadně a příjemně bílá a popř. čistá; mít čistě, neposkvěrně bílou barvu*“ (1983, str. 325). V InterCorpu se objevuje i odkaz na vlasy, tedy na někoho, kdo je mnohdy ve starším věku a má vlasy nebo vousy bílé – *bílý j. sníh*. Termín *bílý j. sníh* se velice často využívá i v češtině, což potvrzuje i SYN, kde se tento výraz vyhledal celkem v 306 případech. V InterCorpu však narážíme také na překlad do češtiny s odkazem na bílou barvu kůže – z hlediska zachování významu se nám tento překlad do češtiny nehodí, dal by se však interpretovat téměř identickým p. *bílý j. alabastr*²⁷ (*být° bílý / čistý j. z alabastru / alabastr* = „*obv. části lidského těla, zvl. pleť; mít bílou barvu*“ (2009, str. 34)), jenž se hodí o mnoho více pro vyjádření tohoto faktu. Avšak nejvhodnější se mi zdá vyjádřit bílou barvu pleti pomocí p. *být° (bledý) j. stěna*²⁸ (str. 336), jenže toto p. se užívá spíše pro člověka, který v obličeji zbledl při reakci na tragickou, šokující zprávu a v italštině se téměř nevyskytuje. Dle ItWaCu ho nalezneme pouze v jednom případě. Italský slovník má pak definici pro *bianco come la neve* „*simbolo di candore, di bianchezza*“ (A. Gabrielli, 2012).

Dalším p. vyjadřujícím něco bílého, je téměř identické p. **BIANCO COME IL LATTA|LATTE (63)**, jenž u Čermáka nalezneme v p. odkazující na mléko (*být°*) *bílý n. mít° vlasy / vousy (bílý) / hlavu (bílou) j. mléko* či druhou variantu *být° j. mléko*, tedy být velmi světlé barvy (str. 206). V italském slovníku je definováno jako „*bianchissimo, del colore del latte*“ (M. Quartu, 2012).

²⁶ Počet výskytů dle korpusu SYN: *krásný j. květina* – 8, *krásný j. růže* – 4

²⁷ Počet výskytů dle korpusu SYN: *bílý j. alabastr* – 11

²⁸ Počet výskytů dle korpusu SYN: *bílý j. stěna* – 307

BLU

P. **BLU COME IL MARE (18)** má hned dva odlišné překlady, než jak bychom ho standardně přeložili. Toto p. nám dává možnost pro srovnávací analýzu jeho výskytu a významu v rámci InterCorp – ten nám však navrhuje pouze dva překlady:

- *il mare è blu come il cielo ... ed il cielo è blu come i mari del sud → A moře má barvu nebe. A nebe zas blankyt jižních moří.*

- *occhi blu come il mare in Norvegia → očima modrýma jako fjordy v Norsku*

Tedy můžeme si všimnout, že v prvním případě reflektuje různorodost barev v moři, mezi nimiž je i odkaz na blankytně modrou. V druhém případě pak odkaz na barvu očí člověka. Druhý překlad z InterCorpu nám taktéž nabízí jiný překlad než *modrý j. moře*²⁹, a to odkaz na „*modré jako fjordy v Norsku*“. U tohoto p. si můžeme všimnout jeho ojedinělosti a specifičnosti v obou jazycích. Neobjevuje se v italském slovníku a taktéž není zaznamenáno ve SČFI, což naznačuje, že se jedná o ojedinělý výraz i přes to, že jej lze nalézt v itWaCu hned osmnáctkrát. Jazykově ale může reflektovat estetický smysl pro krásu spojený s modrou barvou nebe, což může být interpretováno i jako metafora pro harmonii a klid.

Druhé p. **BLU COME IL CIELO (14) + BLU COME UN CIELO (6)** u Čermáka nalezneme: (*být*^o) *modrý j. nebe*, a vyjadřuje nám hlavně barvu očí člověka, tedy být mile modrý (1983, str. 222). Lze zde narazit i na p. identické, avšak vyjádřeno jinak, a to „*mít oči j. chrpy/pomněnky*“, jenž lze ve slovníku taktéž nalézt a znamená totéž: „*mít krásně, sytě modré oči*“ (tamt., str. 278). Pokud bychom doslovně přeložili p. *blu come il/un cielo*³⁰, zjistíme, že dle SYN se v češtině užívá častěji.

BUONO

BUONO COME IL PANE (135) – u tohoto p. jsme našli odpovídající český ekvivalent, který se vztahuje k osobám i zvířatům a navrhl ho i InterCorp („*srdce ze zlata*“ nebo „*hodný j. beránek*“) (*mít*^o) *srdce (j.) ze zlata* s významem „*mít nesmírně dobrou, laskavou a nesobeckou, nezištnou povahu a vlídný, shovívavý, až vřelý citový vztah k druhým*“ (1983, str. 401). U této definice je navrženo ještě jedno p.: *člověk j. dobrá hodina – být*^o *j. dobrá hodina* s významem „*být vlídný, laskavý a dobrotivý a působit lidsky mile a hřejivě na ostatní*“ (str. 114). Obě zmíněné české varianty sdílí stejný význam s variantou italskou, ale nejedná se o doslovný překlad a nedodržují požadovanou strukturu ADJ-come-N. Je zde taktéž zmíněno i p. *dobrý j.*

²⁹ Počet výskytů dle korpusu SYN: *modrý j. moře* – 31

³⁰ Počet výskytů dle korpusu SYN: *modrý j. nebe* – 52

anděl, jenž v italštině odpovídá významem i překladem češtině – **BUONO COME UN ANGELO (6)** a navrhuje nám ho též i itWaC. Charakterizuje se jako „*Molto buono e gentile, detto in particolare di bambini. Anche ironico.*“ (M. Quartu, 2012), a dle Čermáka je *být° (dobrý / hodný) j. anděl* vymezeno jako „*člověk, zvl. žena: být velmi, ideálně dobrý, laskavý, vlídný k někomu, laskavě, mírně a vlídně se k někomu chovat*“ (str. 33). Jediným rozdílem je, že italská varianta přihlíží spíše na děti, česká varianta se odkazuje zvláště na ženy.

Italský slovník vykládá p. **buono come il pane** následovně: „*Molto buono d'animo, generoso, indulgente, comprensivo. Anche di carattere mite, oppure innocuo e inoffensivo, riferito a persone e animali.*“ (M. Quartu, 2012).

CALDO

Nejčtenějším p. v itWaCu se jeví **CALDO COME IL SOLE (26)**, které není dostupné v žádném ze slovníků. Pokud zadáme do SYN *teplý/horký j. slunce*, objeví se celkem 3 výskyty. Nepomůže nám ani zaměnit ADJ za jiné, např. „*žhavý*“ či „*ohnivý*“. Jediným p., které má více výskytů, je „*jasný j. slunce*“, avšak tento překlad se nám zde nehodí, jelikož vyjadřuje jinou definici. Totiž p. **caldo come il sole** má vyjadřovat srovnání s teplotou slunce k vyjádření vysoké teploty nebo horka, tedy tato fráze může být použita k popisu velmi horkého počasí nebo něčeho, co vyzařuje vysokou teplotu, ačkoliv je třeba poznamenat, že p. může mít i metaforický význam, např. při popisu něčeho velmi vášnivého nebo intenzivního.

P. **CALDO COME L'INFERNO (14)** opět popisuje něco teplého, horkého a nejvhodnějším p. pro překlad by bylo (*je° tam°*) **horko j. v pekle³¹**, jenž nám i InterCorp nabízí ve více překladech a popisuje nejčastěji místo, kde „*je nesnesitelné horko; vzduch n nějaké zařízení apod. je příliš, popř. nebezpečně rozpálené a nedá se tam pohybovat*“ (1983, str. 261). Takový překlad italského p. do češtiny sice nedodržíme zadanou strukturu, jelikož na levé straně místo ADJ máme S. To by ale nemělo vadit, protože nejvíce vystihuje překlad italského p. Taktéž si lze povšimnout, že u české varianty **horko j. v pekle** se nám na pravé straně objevilo příslovečné určení místa. Dalšími navrhovanými překlady do češtiny by také mohly být varianty „*žhavý j. peklo*“, „*rozpálený j. peklo*“ nebo „*horko j. v peci*“. P. *horko j. v peci* nalezneme i ve SČFI, a i v itWaCu (*caldo come un forno*) s celkovým počtem 8 výskytů. *Caldo d'inferno = caldo insopportabile* (M. Quartu, 2012).

Podobným p. je pak i **CALDO COME IL FUOCO (12)**, pro nějž nejvhodnějším českým ekvivalentem se jeví p. *být° rozpálený / horký n. pálit° / hořet° j oheň* = „*mít pocit*

³¹ Počet výskytů dle korpusu SYN: *horko j. v pekle* – 41, *horký j. peklo* – 18, *horko j. v peci* – 34

velkého horka n. mít neobvykle, nebezpečně zvýšenou tělesnou teplotu (a být nemocný)“ (str. 237). Toto p. by se tedy běžně používalo k popisu něčeho, co má velmi vysokou teplotu nebo intenzitu, a často slouží k vyjádření něčeho velmi vášnivého nebo silného:

- *Il tuo fuoco brucia luminoso ... come il sole, che è incredibilmente caldo come il fuoco, che brucia luminoso come il sole. È bellissima.*
- *Tvůj oheň hoří jasně. Jako slunce, které je neuvěřitelně horké, jako oheň, který hoří jasně jako slunce. Mmm, to je krásné.*

Nahlédneme-li do SYNu, zjistíme, že v češtině se *horký j. oheň* zase tolik nevyskytuje (5 výskytů), za to *pálit j. oheň* je mnohem častější (63 výskytů).

DOLCE

P. **DOLCE COME IL MIELE** (109) nachází uplatnění při popisu „*dobře zralého ovoce, pečiva, jídla, které je lahodně sladké*“. V češtině odpovídá překladu *je° to° (sladké) j. med* (1983, str. 201). Alternativně se používá k popisu „*člověka, který je na někoho až příliš, přehnaně laskavý, přívětivý, milý a snaží se někomu vlichotit a získat si ho přehnaně vlídným chováním*“ (tamtéž). V českém kontextu se p. *sladký j. med*³² stalo ustáleným výrazem, který přináší do popisu chuťového zážitku či lidského chování nuance příjemné sladkosti a harmonie. *Dolce come il miele* se vykládá jako „*dolcissimo*“ (Hoepli, 2018).

DURO

V rámci prozkoumání italských slovníků jsme zjistili, že pro nejčtenější p. **DURO COME LA PIETRA** (65) + **DURO COME UNA PIETRA** (31) není dostupná žádná definice. Znamená to, že dané p. nemá explicitní lexikální odezvu v italském jazyce nebo přinejmenším není zdokumentováno v dostupných zdrojích. Nejlepším překladem by bylo *tvrdý j. kámen*, jenž může odkazovat na věc, především jídlo jako „*starý chléb, ořech a jiná původně měkká potravina vzhledem k možnosti ji jíst, kousat, krájet apod. nebo materiál vzhledem k možnosti zpracování – je to velmi n. příliš tvrdé*“, tedy p. *je° to° (tvrdé) j. kámen* (1983, str. 145). Druhým vhodným p., jenž bychom mohli využít k překladu a je také ve SČFI, by bylo *být° (tvrdý) j. kámen*. Ale tímto je charakterizován „*člověk svou povahou n. přeneseně jeho srdce vůči prosbám o pomoc, soucit ap.: být neoblomný, bezcitný, popř. chladný k někomu a nedat se ničím, nikým obměkčit*“, a toto p. by se dalo případně nahradit i p. (*mít°*) *srdce j. z kamene* – to

³² Počet výskytů dle korpusu SYN: *sladký j. med* – 124

ale nedodrhuje zadanou strukturu p. *Tvrđý j. kámen*³³ dle SYN naznačuje, že se v češtině užívá velmi často, jelikož jeho četnost výskytů je poměrně vysoká.

DURO COME L'ACCIAIO (55), tedy v doslovném překladu *tvrdý j. ocel* nalézáme ve SČFI jako *být° (tvrdý) j. ocel* a opět definuje buď „*muže svou povahou, který je velmi pevný, nezdolný, popř. neohrožený a průbojný*“ nebo „*kov, kámen apod., obv. v podobě výrobku vzdorujícího násilí a je maximálně tvrdý a nepovoluje, popř. nedá se vůbec rozbít*“ (str. 235). V závislosti na kontextu použití může toto p. odkazovat na fyzické vlastnosti, charakteristiku osobnosti nebo schopnosti, a přináší do popisu výraznou intenzitu a vizualizaci – ocel je totiž běžně vnímána jako jedno z nejtvrďších materiálů. Může být považováno za p. ustálené, pokud se běžně v italštině užívá k popisu něčeho extrémně tvrdého.

P. DURO COME IL FERRO (32) nalézáme u Čermáka *být° j. ze železa* a jedná se o „*člověka neobvykle silného, vytrvalého n. zdánlivě nezdolného a neúnavného*“, nebo může znamenat i „*být stále zdravý, odolný a plný energie*“, potažmo „*člověk s autoritou, funkcí a obv. i povahově rozhodný, který pevně, tvrdě, popř. tvrdohlavě trvá na svém stanovisku*“ (str. 408). Znamená to tedy osobu, která je velmi vytrvalá, zdravá či tvrdohlavá. Český překlad sice nedodrhuje stanovenou strukturu a je vidět, jak se spojení „*z kamene*“ stalo příslovečným určením způsobu, protože specifikuje, jakým způsobem je něco provedeno/vypadá. Dle italského slovníku znamená „*molto duro e resistente, appunto come il ferro. Detto anche di persone rigide, rigorose, oppure incorruttibili, molto convinte delle proprie idee*“ (M. Quartu, 2012).

U p. **DURO COME IL DIAMANTE (25)** jsme u Čermáka nenašli žádné p., které by odkazovalo na diamant, ale v InterCorpu se překlady „*tvrdý j. diamant*³⁴.“ vyskytují hned v pěti kontextech. Použitím tohoto spojení lze vyjádřit charakter osoby, která je schopna obstát v obtížných situacích nebo extrémní tvrdost nebo odolnost něčeho, jelikož má toto p. srovnávací vlastnost s diamantem, který je známý svou nejvyšší tvrdostí v přírodě. V italském slovníku se pak vykládá definicí, jež odkazuje na věci či osoby: „*Molto duro, come il diamante che può incidere praticamente tutti i materiali. Vale anche per una persona insensibile, o per chi, nel perseguire una meta o un ideale, non è disposto a lasciarsi distrarre da nulla*“ (M. Quartu, 2012).

DURO COME IL MARMO (28) také nemá svůj ekvivalent v českém slovníku a InterCorp navrhuje různé překlady, mezi nimiž jsou např. „*tvrdý j. kámen/šutr*“, „*tvrdohlavý j.*

³³ Počet výskytů dle korpusu SYN: *tvrdý j. kámen* - 353

³⁴ Počet výskytů dle korpusu SYN: *tvrdý j. diamant* – 36

beran“ nebo „*tvář j. vytesaná z mramoru*“ – tato poslední varianta se ve SČFI objevuje, ale jedná se o mramor, jenž je bílý. V kontextu o bělosti žádná zmínka není:

- *Vide che c'era Tessio al volante, i lineamenti regolari duri come il marmo.*
- *U volante seděl Tessio s tvář j. jakoby vytesanou z temného mramoru.*

Změnila se nám tedy strana levá z ADJ do S a na pravé straně z S do ADJ. Tedy toto p. nám nevyhovuje, vzhledem k nedodržení struktury p. V italštině se užívá k popisu předmětu nebo osoby: „*Durissimo e compatto, appunto come il marmo. Detto anche di persone testarde e cocciute, che non fanno o non vogliono ragionare.*“ (M. Quartu, 2012).

FORTE

Ve SČFI jsme nenašli zmínku o p. **FORTE COME LA MORTE (73)**, SYN ale toto p. zná (při zadání překladu *silný j. smrt*³⁵) a často se odkazuje na téma lásky, což demonstruje i InterCorp v jediném výskytu:

- *Perché forte come la morte è l'amore.*
- *Vždyť silná j. smrt je láska.*

FORTE COME UN TORO (35) u Čermáka nalézt lze: *mít° sílu / být° (silný) j. býk / bejk* vyložené a odkazující obvykle na muže: „*mít značnou, neobvyklou tělesnou sílu, být fyzicky velmi silný*“ (2009, str. 61). Fráze *Být silný j. býk*³⁶ patří mezi častá idiomata v češtině a používá se poměrně často. Využívá se nejen k popisu fyzické síly, ale také pro charakterizaci mentální nebo emocionální odolnosti jedince, který je schopen zvládat náročné situace s výraznou odolností. V jednom případě v korpusu InterCorp bylo p. modifikováno – *býk* byl nahrazen *volem*. Abychom dodrželi požadovanou strukturu, měli bychom preferovat variantu *být silný j. býk*, neboť levá strana, tj. *mít sílu j. býk* byla změněna z ADJ na V. V italském slovníku je p. vyloženo identicky jako v češtině, tedy „*indica notevole robustezza e forza fisica in un uomo*“ (Treccani).

Podobně se jeví i italské p. **FORTE COME UN LEONE (15)**, jenž ve SČFI nalezneme, a v českém kontextu odpovídá vyjádření *Mít° sílu / být° silný j. lev*, což opět reflektuje hlavně muže při těžkém fyzickém úkolu a značí někoho, kdo je „*fyzicky velmi silný, má neobvykle velkou sílu*“ (str. 192). Jak česká, tak italská varianta mají podobnou strukturu a význam, vyjadřují sílu subjektu s odkazem na lva, jenž je často vnímán jako symbol síly nebo statečnosti.

³⁵ Počet výskytů dle korpusu SYN: *silný j. smrt* – 43

³⁶ Počet výskytů dle korpusu SYN: *silný j. býk* – 79, *silný j. bejk* – 9, *síla j. býk* – 25, *síla j. bejk* – 9

Přeložíme jej do češtiny stejně a opět se přikloníme k užití varianty na levé straně *silný j. lev*³⁷, abychom dodrželi stanovenou strukturu p. na levé straně.

FREDDO

Obě p. **FREDDO COME IL GHIACCIO (66) + GELIDO COME IL GHIACCIO (6)** lze gramaticky považovat za ustálená a specifická, neboť vyjadřují konkrétní obraz extrémní studenosti spojené s ledem. V češtině by mohla být tato p. použita např. pro popis neuvěřitelně studeného počasí nebo něčeho, co vyniká svým extrémním chladem, a v české ekvivalenci by odpovídaly výrazům „*studený j. led, chladný j. led*“ a oba tyto ekvivalenty lze nalézt ve SČFI, akorát s rozdílem, že *být° (chladný) j. led* se užívá pro „*člověka, jež neprojevuje účast, soucit, laskavost n. zájem a zůstává neosobně chladný a nevlidný, popř. velmi odměřený*“, a *být° (studený) j. led / kus ledu* pro „*předmět, části lidského těla aj.*“, s významem „*být nepříjemně a velmi studený; být velmi prochladlý, promrzlý*“ (1983, str. 187). Objevují se ale i jednoslovné varianty překladu: „*ledový*“, „*chladný*“ nebo i „*chladnokrevný*“. InterCorp dále nabízí i další překlady vyjadřující srovnání s něčím studeným či chladným: „*studený j. kámen*“, „*tuhý j. prkno*“, „*studený j. psí čumák*“, „*chladný j. ocel*“. V italském slovníku taktéž vyjadřují extrémní chlad: „*ghiacciato*“ (Hoepli, 2018). Oba výrazy jsou následovány srovnáním s ledem (*ghiaccio*).

Téměř identicky, jako p. první s *freddo*, se jeví překladem a významem podobně i p. **FREDDO COME IL MARMO (28) + GELIDO COME IL MARMO (2)**, ve SČFI pod českým ekvivalentem (*být°*) *chladný / studený j. mramor*, a mluví se zde o „*člověku, popř. části jeho těla na dotek, obv. v bezvědomí: být zcela, nepřírozně chladný a obv. i bledý*“; nebo se může jednat i o „*citovou reakci na prosbu, žádost o soucit s druhým apod.*“ (str. 213). Toto druhé italské p. se tedy jen nepatrně liší od prvního příkladu *freddo come il ghiaccio*³⁸. Překlady jsou téměř identické, objevují se znovu „*chladný j. mramor*“, „*studený j. kámen*“, „*být j. led*“ a zajímavým překladem bylo i p. „*studený j. hrob*“. V italském slovníku jsme našli definici znovu s významem „*být prokřehlý/promrzlý zimou/chladem*“ (Hoepli, 2018).

³⁷ Počet výskytů dle korpusu SYN: *silný j. lev* – 64

³⁸ Počet výskytů dle korpusu SYN: *studený j. led* – 158, *chladný j. led* – 71, *studený j. mramor* – 7, *chladný j. mramor* – 6, *studený j. psí čumák* – 65 → zde vyplývá, že nejčastěji v češtině uijeme p. pro vyjádření studenosti/chladu *studený j. led*, poté *chladný j. led* a třetím nejčastějším je pak *studený j. psí čumák*

GRANDE + GROSSO

GRANDE COME UNA CASA (212) je zvláštním výrazem, protože jsme ve slovníku nenalezli český ekvivalent *velký j. dům*, ale lze zde nalézt (*je° to*) *chlap / ženská j. hrom* a hodí se asi nejlépe k našemu překladu, i když je zaměněna strana pravá. Značí osobu, jenž „*je neobvykle silná, velká postavou a statná*“ (1983, str. 123). InterCorp toto italské p. vykládá následujícími příklady: „*velký j. dům*“, „*velký j. hrom*“, „*velký j. činžák*“, „*veliký j. piano*“, „*velký j. svět*“, „*velký j. barák*“. Pokud bychom využili překlad do češtiny *velký j. dům*, zjistíme, že četnost užívání není malá. V SYN lze nalézt 81 případů a popisuje subjekty, jež jsou velmi velké nebo objemné. Při překladech do češtiny lze pozorovat neměnnost levé strany a změny strany pravé. V italštině se pak užívá ve spojení se srdcem: *avere un cuore grande come una casa* a znamená, že je někdo velmi hodný a velkorysý a užívá se i pro někoho, kdo se rychle zamiluje (M. Quartu, 2012).

GROSSO COME UNA CASA (155) znamená totéž, co *grande come una casa*, akorát se nám změnilo ADJ na levé straně. Za použití *grosso* se zdůrazňuje nejen velikost, ale také masivnost nebo objem subjektu. Toto p. je silnější a expresivnější vyjádření a může být použito, když chceme vystihnout extrémní rozměry.

GRANDE COME IL MONDO (80) + GRANDE COME UN MONDO (6) v českém a ani v italském slovníku nedohledáme. Vyjadřuje mimořádnou velikost nebo obrovský rozsah subjektu pomocí srovnání s celým světem. V SYN při zadání *velký j. svět* lze také nalézt poměrně málo výskytů – pouze 16, ale při záměně S *svět* na *Země*, výskytů je mnohem více – 47.

V češtině je frekventovanějším p. než p. předchozí **GRANDE COME UNA MONTAGNA (75) + GRANDE COME LA MONTAGNA (7)**. U Čermáka nacházíme pouze podobné p. (*to je°*) *chlap j. hora* a užívá se pro „*muže, často v kontrastu k malým*“ s významem „*nesmírně veliký, vysoký, silný a statný muž*“ (1983, str. 117). V tomto případě je však porušena zadaná struktura, neboť na levé straně p. se objevuje podstatné jméno *chlap* místo ADJ. Při překladu do češtiny to však neovlivní význam a je snadné porozumět zamýšlenému významu v kontextu, a protože se tato konstrukce běžně vyskytuje, nemělo by to být problematické pro naši analýzu. V českém jazyce patří *chlap j. hora*³⁹ mezi vysoce frekventované výrazy, ačkoliv původně p. *veliký j. hora* je obecné a může se týkat různých subjektů, zatímco *chlap j. hora* specifikuje, že se jedná o muže. Celkově lze konstatovat, že přes drobnou odchylku ve struktuře

³⁹ Počet výskytů dle korpusu SYN: *chlap j. hora* – 1 052

na levé straně p., dojde při překladu k zachování významu a konkrétní výrazy v obou jazycích mají podobný významový kontext.

CHIARO

U p. **CHIARO COME IL SOLE (171)** jsme narazili hned na více překladů a některé z nich se neshodují s doslovným překladem. Byly to např.: „jasné j. slunce“⁴⁰, „jasné j. facka“, „úplně zřetelné“, „naprosto jasné“, „nad slunce jasné“, „jasné j. nos mezi očima“. P. *jasný j. facka* lze nalézt ve SČFI: (*to je*^o) *jasný / jednoduchý / lehký j. facka*, znamenajícím něco zcela jasného, nekomplikovaného a prostého (2009, str. 102). Tedy *chiaro come il sole* a *jasný j. facka* jsou podobné v tom, že jsou využívány k vyjádření velké jasnosti nebo zřetelnosti něčeho a odkazují na něco, co je snadno rozpoznatelné nebo zřetelné, kdežto rozdílem je kontext: překlad „*jasný j. facka*“ je neformálnější a obvykle se užívá k popisu situace něčeho, co je jednoznačné a tato fráze v sobě může nést někdy i nádech ironie nebo ostrosti. U Čermáka pro toto p. nenalezneme přesnou definici, nalezneme zde pouze p. *to je*^o *nad slunce jasnější / jasný* a vykládá se jako čin, jev nebo situace, jenž je zcela logická, prostá a jednoduchá (str. 328).

Ten samý případ je i u p. **CHIARO COME L'ACQUA (61)**. U Čermáka jej nenajdeme, ale dle InterCorpu je vyloženo hned několik překladů jako „čistý/světlý j. voda“, opět „*jasný j. facka*“, ale také dalším zajímavým překladem je „*vodový*“:

Mi guardò con gli occhietti chiari come l'acqua.

Pohlédla na mne svýma vodovýma, malýma očima.

ADJ *vodový* lze vyložit pro někoho, kdo má modré oči, ale také pro někoho, kdo skoro pláče. Tento překlad se nám však nehodí do naší analýzy a taktéž pro něj nenalezneme ani jasný český překlad, nejvhodnějším překladem by bylo p. *čistý j. voda*, které nenalezneme ve SČFI, ale dle SYN ano, a to v 17 případech, *světly j. voda* však nikoli.

LEGGERO

V češtině by p. **LEGGERO COME UNA PIUMA (113)** odpovídalo výrazu *být*^o (*lehký*) *j. pířko/pěříčko*, což lze přeložit téměř stejně jako italskou variantu, tedy „*být překvapivě, příjemně, velmi lehký*“ (1983, str. 270). Může být použito k charakterizaci člověka, většího

⁴⁰ Počet výskytů dle korpusu SYN: *jasný j. slunce* – 25

předmětu nebo jiného objektu, který vyniká svou nečekanou lehkostí a v českém jazyce patří mezi velmi častá spojení⁴¹. Gramaticky lze toto p. považovat za ustálené a specifické, neboť vytváří konkrétní obraz lehkosti spojený s pírkiem. Je vhodné pro popis situací, objektů nebo jedinců, kteří vynikají svou lehkostí. V italském slovníku je pak interpretováno jako „*estremamente leggero, appunto come una piuma che pesa pochissimo*“ (M. Quartu, 2012).

NERO

U italského p. **NERO COME LA PECE (261)** se v češtině setkáváme spíše zřídka, avšak záleží, zdali přeložíme italské slovo *pece* jako „dehet“⁴² nebo jako „smola/smůla“. V případě dehtu nenalezneme ve slovníku žádné vhodné p., což odráží fakt, že v českém jazyce nemá vyhraněný význam nebo ustálené používání. V případě smoly ale vhodné p. ve slovníku nalezneme – (*mít*^o) *vlasy černé j. smůla / smola*, a jak již samotné spojení napovídá, odkazuje se na „*vlasy lesklé a nápadně černé barvy*“ (1983, str. 325). Na rozdíl od českého p. *černý j. smůla/smola*⁴³, v italštině nalezneme *nero come la pece* výrazně častěji, dle itWaCu až v 261 výskytech. To svědčí o jeho běžnějším používání v italštině. Taktéž v InterCorpu jsou lze vyhledat překlady jiné, např. „*černý j. uhel*“, „*černý j. saze*“, „*černý j. smrt*“⁴⁴ nebo „*černočerný*“, a téměř všechna tato zmíněná p. lze najít i ve SČFI s identickými významy.

Naopak v češtině uijeme častěji jiná p., konkrétně **NERO COME LA NOTTE (165)**, pro nějž má Čermák definici: (*být*^o) *černý j. noc*⁴⁵ = „*mít intenzivní tmavou, někdy okouzující, oslnivou barvu*“ (1983, str. 228). V italském slovníku má definici úplně stejnou, tedy „*nero, buio, oscuro, riferito anche al colore degli occhi o dei capelli di una persona, ma soprattutto a un luogo privo di qualsiasi illuminazione*“ (M. Quartu, 2012) – má tedy identický překlad a význam.

To samé nastává i u p., jenž má podobný význam jako p. předchozí – **NERO COME IL CARBONE (162)** s doslovným překladem *být*^o (*černý j. uhel*). Pokud budeme používat tento výraz, odkazujeme se hlavně buď na „*barvu vlasů, očí, pleti člověka, jenž jsou nápadně a často i krásně černé, případně na pečené maso nebo jiné jídlo – zde má definici, že je jídlo*

⁴¹ Počet výskytů dle korpusu SYN: *lehký j. pírko* – 306, *lehký j. peříčko* – 65

⁴² Počet výskytů dle korpusu SYN: *černý j. dehet* – 9

⁴³ Počet výskytů dle korpusu SYN: *černý j. smůla* – 28, *černý j. smola* – 16

⁴⁴ Zde je zvláštní překlad *černý j. smrt* – v češtině se uijí opak barvy černá, tedy bílá: *být*^o (*bledý / bílý j. smrt* = *být zcela a nápadně n. nepřírozně bledý* (1983, str. 324); počet výskytů dle korpusu SYN: *černý j. smrt* – 11, *bledý j. smrt* – 114, *bílý j. smrt* – 24

⁴⁵ Počet výskytů dle korpusu SYN: *černý j. noc* – 183

zcela spálené, černé a není to k jídlu“ (1983, str. 367). Dá se přeložit jakožto již zmíněné „*černý j. uhel*“ nebo téměř identickým „*uhlově černý*“. V italštině má tentýž význam, ale dá se také, dle italského slovníku, užít i k popisu opálení člověka (M. Quartu, 2012). Identickým p., které lze užít, a znamená to samé, je taktéž p. **být černý j. saze**, ve kterém se opět odkazuje na sytě černou barvu očí, vlasů, pleti nebo i srsti zvířete (tamt., str. 312).

Posledním p., které zmíníme u ADJ NERO, je p. **NERO COME L'INCHIOSTRO (41)**. Ve SČFI **být° (černý) j. inkoust**⁴⁶ znamená „*být sytě, hluboce černý*“ či „*mít velmi tmavou barvu*“ (tamt., str. 134) a v italštině má také stejný význam. Na základě tohoto p. nám InterCorp vyhledal doslovné překlady, ale taktéž překlady typu „*černý j. smola*“, „*černý j. uhel*“ nebo „*černý j. tuš*“, jenž by se taktéž mohly v kontextu využít a zachovali bychom stejný význam. Nemusí se však odkazovat pouze na barvu černou. Inkoust může mít i barvu modrou, proto lze nalézt i překlady typu „*inkoustově modrý*“.

PRECISO

PRECISO COME UN OROLOGIO (32) SČFI zná: **být° (přesný) j. hodiny/hodinky**, vyloženo jako „*být vždy dochvilný a přesný; pracovat, přicházet s maximální přesností a spolehlivostí*“ (1983, str. 114). V běžném užívání češtiny se častěji setkáváme s variantou **přesný j. hodinky**⁴⁷, což výstižně podtrhuje schopnost fungovat precizně a spolehlivě, stejně jako dobře nastavené hodinky. V italském slovníku se objevuje převážně ve spojení s výrazy *andare* nebo *funzionare come un orologio* a překladový význam má jako „*con estrema precisione*“ (Hoepli, 2018). Jeho význam se tedy shoduje s českým ekvivalentem.

ROSSO

ROSSO COME IL SANGUE (137) ve SČFI nalezneme, a to v doslovném p. **být° rudý j. krev**⁴⁸, vyloženo jako „*být jasně, popř. ostře červený*“ nebo také „*být rudý j. plamen*“ (1983, str. 175). V překladech se může vyskytovat i jako „*krvavě rudý*“.

U p. **ROSSO COME IL FUOCO (67)** Čermák nenabízí doslovný překlad tohoto výrazu, ale můžeme užít téměř identické české p. **(být°) rudý j. plamen** (str. 272), a tuto variantu v SYN nalezneme pouze ve čtyřech výskytech, ale InterCorp připouští variantu překladu jak „*rudý j. plamen/ohněň*“, tak „*rudý j. rak*“. Příklad dle InterCorp: „*La signora si fece rossa come il fuoco.*“, tedy: „*zrudla jako rak*“. Tento jev připouští také SČFI: **být° (červený) / zčervenat° /**

⁴⁶ Počet výskytů dle korpusu SYN: *černý j. inkoust* – 26

⁴⁷ Počet výskytů dle korpusu SYN: *přesný j. hodinky* – 101, *přesný j. hodiny* – 15

⁴⁸ Počet výskytů dle korpusu SYN: *rudý j. krev* – 109

*zrudnout*⁴⁹ *j. rak*⁴⁹ (2009, str. 305). V italštině se vykládá jako „*molto arrosato, riferito al colore del volto di chi arrossisce per timidezza o vergogna / di colore rosso vivo, acceso, brillante, come quello del fuoco*“ (M. Quartu, 2012).

Dalšími p., které využívají ADJ ROSSO, jsou např. **ROSSO COME UN PEPERONE (62)**, s variantami překladu do češtiny „*rudý j. krocán*“, „*zčervená j. řepa*“, „*rudá j. rak*“. Ve SČFI p. s paprikou nalézt nelze a SYN navrhuje pouze jednu variantu *červený j. paprika*, jednu variantu *zčervenat j. paprika* a dvě varianty *zrudnout j. paprika*. V italštině má následovnou definici – „*diventare rosso come un peperone*“ (M. Quartu, 2012). Tím, že je p. definováno jako *diventare*, mění se tím struktura samotného p. na levé straně z ADJ na V.

Další p. je **ROSSO COME UN POMODORO (24)**, jenž se v češtině téměř vůbec nevyužívá a nenalezneme jej ani ve SČFI. Využívá se v překladu „*červený j. rajské jablíčko*“ nebo „*zčervenat j. růže*“. Dle SYN je četnost p. *rudý/červený j. rajče* dohromady 40. V italštině nese definici „*di colore rosso acceso, riferito in genere al colorito del viso e spesso al naso*“ (M. Quartu, 2012).

SANO

SANO COME UN PESCE (71) má ve SČFI identický překlad, konkrétně (*být*^o) *zdravý j. rybička / ryba*, s významem „*být zcela zdravý a obv. i fyzicky čilý*“ (1983, str. 307). V tomto kontextu by bylo možné také použít ekvivalenty jako „*zdravý j. řípa*“ nebo „*zdravý j. rýs*“, které jsou rovněž zaznamenány ve slovníku se stejným významem. V InterCorpu se v několika překladech vyskytuje i *zdravý j. kůň*, jenž ve slovníku není. Český ekvivalent *zdravý j. rybička/ryba*⁵⁰ představuje velmi frekventované ustálené p., kterým se vyjadřuje dokonalé zdravý a energie. Toto spojení reflektuje lidskou potřebu vyjádřit výborný zdravotní stav pomocí srovnání s životním prostředím ryb.

SEMPLICE

Pro p. **SEMPLICE COME LA COLOMBA (18) + SEMPLICE COME UNA COLOMBA (3)** bychom ve SČFI mohli použít výraz *být (mírná) j. holubička / holubice* jež odkazuje na „*mírnou a laskavou povahu člověka*“ (1983, str. 117). V InterCorpu se vyskytují pouze dva příklady s tímto p. – „*bezelstný j. holubice*“ a „*prostý j. holubice*“. Při zjištění četnosti v korpusu SYN jsme zjistili, že *mírný j. holubice* se v češtině téměř vůbec neuzívá (pouze 5

⁴⁹ Počet výskytů dle korpusu SYN: *rudý j. rak* – 111, *červený j. rak* – 43

⁵⁰ Počet výskytů dle korpusu SYN: *zdravý j. rybička* – 224, *zdravý j. ryba* – 90

výskytů), ale *bezelstný j. holubice*⁵¹ a *prostý j. holubice* mají o něco málo výskytů. Je tedy zřejmá variantnost levé strany p., které se zde mění hned třikrát a pravá strana p. zůstává neměnná.

VECCHIO

Pro ADJ VECCHIO jsme našli dle itWaCu nejčtenější p. **VECCHIO COME IL MONDO (244)**. Pro češtinu by byl nejlepší překlad *(být°) starý j. (sám) svět*, jenž lze nalézt ve SČFI s významem „*být velmi starý/starobyly, „platný (skoro) od vzniku světa, resp. člověka“* (1983, str. 339). InterCorp nabízí další varianty překladu, včetně „*nejstarší*“, „*odjakživa*“, „*věky*“, „*starý j. lidstvo samo/sám čas*“. Ve slovníku italského jazyka ho najdeme pod variantou „*più vecchio del mondo*“, což naznačuje význam „*molto vecchio, antichissimo, esistente da tempo memorabile*“ (M. Quartu, 2012) a nese podstatu výrazu jako *něco/někdo co je velmi staré a existuje od nepaměti*. Poslední z těchto překladů nejlépe odpovídá italskému p. **VECCHIO COME L'UMANITÀ (10)**, který najdeme ve SČFI s identickým překladem *(je° to°) staré j. lidstvo samo*, vysvětleným jako „*je to velmi silně zakořeněné, samozřejmě a všeobecně rozšířené*“ (str. 190). Obě tato p. jsou téměř identická a vyjadřují sdělení, že něco je přespříliš staré.

Posledním p. je **VECCHIO COME L'UOMO (19)**, které není uvedeno ve SČFI, ale podíváme-li se do SYN, najdeme zde překlad doslovný, a to *starý j. člověk*⁵². InterCorp nám bohužel žádné překlady nenašel, a taktéž je nenašel ani pro p. *vecchio come l'umanità*.

VELOCE

U p. **VELOCE COME IL VENTO (87)** můžeme v češtině vybrat hned dvě p. ve SČFI, jenž lze využít, a to *běžet° / utíkat° / letět° / uhánět° j. vítr* nebo *být° (rychlý / do práce) j. vítr* a obě znamenají to samé, tj. „*běžet, pohybovat se velmi rychle, být velmi rychlý*“ (1983, str. 380). V SYN nalezneme doslovnou variantu *rychlý j. vítr*⁵³. InterCorp připouští i variantu překladu „*běžet j. s větrem o závod*“, a tento výraz lze dohledat i ve SČFI: *utíkat° / běžet° / jít° / hnát se° (j.) s větrem o závod*, s výkladem „*běžet, jet, spěchat někam velmi rychle, energicky*“ (2009, str. 386). Zde by se hodila i varianta, kterou ve slovníku připouští i Čermák a taktéž InterCorp (při porovnání překladu *veloce come il vento*) – „*běžet j. by mu za patama hořelo*“ (tamtéž). Toto p. nalezneme v italském slovníku pod variantou „*come il vento*“ a je vyloženo jako „*molto*

⁵¹ Počet výskytů dle korpusu SYN: *bezelstný j. holubice* – 15, *prostý j. holubice* – 8

⁵² Počet výskytů dle korpusu SYN: *starý j. člověk* – 11

⁵³ Počet výskytů dle korpusu SYN: *rychlý j. vítr* – 71

velocemente, detto di una cosa o di una persona che si muove o si sposta a grande velocità” (M. Quartu, 2012).

VELOCE COME UN LAMPO (20) + VELOCE COME IL LAMPO (18) + VELOCE COME UN FULMINE (19) jsou dalšími variantami p. *veloce come un/il lampo* a ve SČFI nenajdeme téměř stejnou variantu tohoto p. jako v italštině, ale nalezneme zde variantu *hnát se° / letět° / jet° j. (namydlený) blesk*, tedy „*jet n. běžet velmi rychle a prudce*“ (str. 48). SYN ale připouští stejnou variantu p. jako v italštině, tedy *rychlý j. blesk*⁵⁴ a InterCorp navrhuje i překlady „*rychlostí blesku*“, „*rychlý j. samo světlo*“ a poměrně výstižným překladem by mohlo být i „*dřív, než bys řekl švec*“, kdežto „*rychlý j. blesk*“ se zde nevyskytuje vůbec. P. *Veloce come un fulmine* již InterCorp překládá více doslovně, tedy i námi navrhovaný „*rychlý j. blesk*“, poté „*rychlejší než blesk*“ nebo i „*bleskurychle*“. V italském slovníku se vyskytuje jako „*molto veloce, rapidissimo, appunto come un fulmine*“ (M. Quartu, 2012).

6 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zaměřovala na srovnání italských a českých přirovnání s cílem nalézt optimální ekvivalenty, které zachovávají doslovný nebo téměř identický význam. Detailně jsme se věnovali analýze struktury ADJ-COME-N v italských přirovnáních. Naším cílem bylo porozumět jazykovým aspektům těchto přirovnání a zkoumat jejich překladatelský kontext. Výzkum ukázal, že jádro přirovnání spočívá ve druhém větném členu, tj. v podobě „*come-N*“.

Z analýzy variant této struktury jsme vyvodili, že neměnný komponent K (*come*) většinou nehraje roli, a naše zaměření bylo na levé a pravé straně od K. Zaznamenali jsme rozdíly v překladech a zkoumali, jak členy na obou stranách ovlivňují význam přirovnání. Četnost a variabilita užití členů na levé straně potvrzovaly, že členy lze občas používat nesprávně nebo v jiném kontextu. Ukázalo se, že levá strana vyjadřuje vlastnost, kterou sdílí komparandum a komparát, zatímco pravá strana tuto vlastnost konkrétněji specifikuje.

V metodologickém postupu jsme využívali nástroje jako korpus itWaC, KonText, cizojazyčný paralelní korpus InterCorp v16 a český synchronní korpus SYN v8. Tyto nástroje nám poskytly bohaté datové soubory pro analýzu a srovnání italských a českých přirovnání.

V překladové části jsme se opírali o Slovník české frazeologie a idiomatiky (svazek Přirovnání) pro vyhledání vhodných českých ekvivalentů, korpus SYN pro doslovný překlad

⁵⁴ Počet výskytů dle korpusu SYN: *rychlý j. blesk* – 159

na základě existujících slovních kombinací a korpus InterCorp v16 pro výběr vhodných překladů. Naším cílem bylo nejen přeložit italská přirovnání do češtiny, ale také zachytit jejich význam, frekvenci a kulturní kontext v jazyce.

Celkově jsme v této práci podstoupili detailnější analýzu a porovnání italských přirovnání v českém kontextu. Pro tuto analýzu bylo celkem vybráno dvacet italských adjektiv a zaobírali jsme se celkem padesáti devíti italskými přirovnáními. Naše zjištění poskytují ucelený pohled na jazykové nuance a překladatelské výzvy spojené s těmito výrazy, jelikož většina přirovnání lze do češtiny přeložit doslovně bez narušení struktury nebo pomocí ustálených frází. Občas bylo výhodnější zvolit překlad obecným jazykem, i když to mohlo znamenat ztrátu idiomatickosti celého výrazu. Tato práce přispívá k lepšímu porozumění jazykových aspektů a kvalitnějším překladům italských přirovnání do češtiny. Avšak výsledné překlady představují pouze omezený výběr možností, přičemž je důležité zdůraznit, že existuje mnoho dalších vhodných překladů mimo rámec této práce.

7 RESUMÉ

Questa tesi di laurea si concentra sull'analisi delle similitudini italiane in relazione alla lingua ceca, dedicando particolare attenzione alle possibilità di traduzione e alla valutazione degli aspetti di equivalenza. Allo stesso tempo si pone un' enfasi particolare sulla definizione teorica delle similitudini e sulla loro struttura "ADJ-come-N". La ricerca si basa sull'utilizzo del corpus SYN per determinare la frequenza delle similitudini e sull'approfondimento attraverso venti esempi degli aggettivi e cinquantanove paragoni selezionati dal corpus itWaC, ordinati in modo alfabetico in base agli aggettivi.

La prima parte del lavoro delinea i concetti di fraseologia e idiomática, mettendo in evidenza la definizione teorica delle similitudini. Le sezioni successive esaminano approfonditamente la struttura „ADJ-come-N“. La metodologia di analisi è dettagliata nella seconda parte della tesi, mentre l'ultimo capitolo costituisce la parte più estesa, concentrata sulle proposte di traduzione. Queste traduzioni si basano su risorse come il Dizionario di fraseologia e idioma ceco, il Dizionario dei modi di dire della lingua italiana e il corpus parallelo linguistico InterCorp v16.

Durante il processo traduttivo, emergono diversi approcci, indicando la presenza di due membri separati nella struttura di similitudine, con la base principale situata nella seconda parte,

ossia „*come-N*“. L'analisi dei componenti di questa struttura ha rivelato che il lato sinistro e destro del comparatore „*come*“ rimane fisso.

Le generalizzazioni e la consapevolezza collettiva si rivelano fondamentali per le similitudini esaminate. La maggior parte di esse può essere tradotta in ceco come modo di dire, con circa la metà adatta anche a una traduzione letterale senza alterare la struttura. Tuttavia, in alcuni casi, la traduzione richiedeva approcci differenziati, come la ricerca di equivalenti distinti per il lato destro o la modifica della struttura in seguito a una traduzione letterale.

L'utilizzo di InterCorp v16 favorisce traduzioni più uniformi, potenzialmente a costo di una perdita di espressività idiomatica. La tesi offre l'opportunità di esaminare la frequenza delle varianti delle similitudini italiane, dimostrando la prevalenza di alcune combinazioni, come ad esempio „*freddo come il ghiaccio*“ rispetto a „*gelido come il ghiaccio*“ nella parte sinistra o „*caldo come l'inferno*“ rispetto a „*caldo come il ferro*“ nella parte destra. Essenziale è anche notare che le traduzioni proposte nella sezione translologica sono solo suggerimenti, considerando la vasta gamma di espressioni adatte per una similitudine italiana.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné prameny:

BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0020-8.

CASADEI, Federica. *Metafore ed espressioni idiomatiche: uno studio semantico sull'italiano*. Roma: Bulzoni, 1996. ISBN 88-7119-914-6.

CUŘÍN, František. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Učebnice pro pedagogické instituty. Praha: SPN, 1964.

ČERMÁK, František a HRONEK, Jiří. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0347-9.

ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika: česká a obecná = Czech and general phraseology*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2007, 718 s. ISBN 978-80-246-1371-0.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vydání 4., v Karolinu 2., doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0.

ČERMÁK, František, Kamila FILIPOVÁ, Jan HOLUB, et al. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání*. Praha: Academia, 1983, 492 s.

ČERMÁK, František; HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. Praha: Leda, 2009. ISBN 9788073352165.

FILIPEC Josef, ČERMÁK František (1985), *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 284 str.

MARTINCOVÁ, Olga a KVAPILOVÁ BRABCOVÁ, Radoslava. *Malý slovník jazykovědných termínů*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-86039-66-8.

Elektronické prameny:

BEČKA, Josef Václav. Úvod do české stylistiky. V Praze: Ing. Rudolf Mikuta, 1948, s. 90. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6ea9b580-a851-11e3-bb86-005056825209>

Český národní korpus [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha [cit. 2023-12-11]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/start>

INTERCORP. Český národní korpus - InterCorp [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha [cit. 2023-12-11]. Dostupné z: <https://www.korpus.cz>

ITWAC. Český národní korpus - ItWaC [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha [cit. 2023-12-11]. Dostupné z: <https://www.korpus.cz>

SYN. Český národní korpus - SYN [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha [cit. 2023-12-11]. Dostupné z: <https://www.korpus.cz>

ZAORÁLEK, Jaroslav. *Lidová rčení*. V Praze: Fr. Borový, 1947, s. VI. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:17b03ea1-edeb-11e2-9439-005056825209>

Online slovníky:

GABRIELLI, Aldo. *Dizionario della Lingua Italiana* [online]. Milano: Hoepli, 2022 [cit. 2023-11-28]. Dostupné z: https://www.grandidizionari.it/Dizionario_Italiano.aspx?idD=1

GABRIELLI, Aldo. *Grande Dizionario Hoepli Italiano* [online]. ISSN 2499-0817 [cit. 2023-11-28]. Dostupné z: <https://dizionari.repubblica.it/italiano.html>

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Nový encyklopedický slovník češtiny online* [online]. 2020 [cit. 2023-11-28]. Dostupné z: <https://www.czechency.org>

QUARTU, B. Monica, ROSSI, Elena, ed. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* [online]. Milano: Hoepli, 2012 [cit. 2023-11-28]. Dostupné z: <https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/>

Online periodické vydání:

ČERMÁK, František. Frazeologie a idiomatika: Jejich podstata a proměnlivost názorů na ně. *Časopis pro moderní filologii*. 2016, **2016**(98), 199-217. ISSN 2.

Kvalifikační práce

BALDESSARI, Adriano. *Česko-italská animální frazeologie*. Praha, 2006. Dostupné také z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/7370/DPTX_2006_1_11210_ASZK10001%20_116861_0_27098.pdf?sequence=1 . Diplomová práce. Univerzita Karlova, FF. Vedoucí práce prof. PhDr. František Čermák, DrSc.